UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

Institut mezioborových studií Brno

PŘÍPRAVA SEXUÁLNÍCH DEVIANTŮ NA OCHRANNOU LÉČBU SEXUOLOGICKOU V PODMÍNKÁCH VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
Mgr. Milan Jirku

Vypracoval:
Tomáš Šmíd

Brno 2006

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Příprava sexuálních deviantů na ochrannou léčbu sexuologickou v podmínkách výkonu trestu odnětí svobody“ zpracoval samostatně a použil jen literaturu uvedenou v přiloženém seznamu.

Brno 10.11.2006 .....

Tomáš Šmíd

Poděkování

Rád bych poděkoval vedoucímu bakalářské práce Mgr. Milanu Jirku za cenné rady, připomínky a odborné vedení mé práce. Rovněž děkuji MUDr. Růženě Hajnové za souhlas s použitím materiálů, jež se týkají zhodnocení efektivity léčby sexuálních deviantů a za odbornou konzultaci. Děkuji také svým nejbližším za pochopení a toleranci při zpracování a dokončování bakalářské práce.

Brno 2006 Tomáš Šmíd

OBSAH

ÚVOD **2**

1. TREST ODNĚTÍ SVOBODY **4**

1.1 Trest a jeho funkce 4

1.2 Účel a účinnost trestu odnětí svobody 6

1.3 Diferenciace trestu odnětí svobody 7

1.4 Dílčí závěr 9

2. SEXUALITA A NORMALITA SEXUÁLNÍHO CHOVÁNÍ **10**

2.1 Sexualita 10

2.2 Normalita sexuálního chování 12

2.3 Sexuální deviace 15

2.4 Sexuální delikvence 20

2.5 Trestní odpovědnost sexuálních delikventů 22

2.6 Léčba 23

2.7 Dílčí závěr 25

3. SPECIALIZOVANÉ ODDĚLENÍ PRO PŘÍPRAVU NA SEXUOLOGICKOU LÉČBU **26**

3.1 Podmínky zařazení do specializovaného oddělení 26

3.2 Zacházení s odsouzenými sexuálními devianty 28

3.3 Program zacházení 30

3.4 Personální zajištění 36

3.5 Průběh přípravy na léčbu 40

3.6 Posouzení efektivity léčebného působení 46

3.7 Dílčí závěr 49

ZÁVĚR **50**

RESUMÉ **52**

ANOTACE **53**

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY **54**

ÚVOD

Každá společnost a každý společenský systém musí k zabezpečení svého chodu a své existence řešit nejrůznější otázky, které se týkají nejen ekonomiky a ekonomického růstu, politiky a společenského života, ale musí řešit také problémy stárnutí populace, extremismu, terorismu a v neposlední řadě rovněž nárůstu kriminality. Česká republika není v tomto směru žádnou výjimkou.

Na počátku devadesátých let došlo v naší zemi k všeobecnému uvolnění morálky a s tím ke zvýšení kriminální činnosti. Tento problém se časem ukázal jako jeden z nejpalčivějších, kterým by se měla naše vláda a parlament zabývat a můžeme říci, že přetrvává až do současné doby. Kriminalita sice vždy byla, je a patrně navždy bude trvalou součástí každé společnosti, ale ve srovnání s minulostí dochází ke znepokojujícím změnám v kriminalitě mladých lidí. Roste brutalita i agresivita pachatelů a současně se výrazně snižuje jejich věková hranice. Mezi nejzávažnější trestné činy společnost také řadí trestné činy sexuálně motivované.

Lidská společnost vyvinula ke své ochraně před delikventním chováním vlastních členů systém obranných mechanismů, jehož součástí je specifický systém sankcí, který je kodifikovaný trestním řádem a zákonem. Mimo nepodmíněných trestů odnětí svobody uložily soudy pachatelům v některých případech i ochranné sexuologické léčení a to v ústavní nebo ambulantní formě, které se až do roku 1997 vykonávalo vždy v civilních zařízeních po skončení výkonu trestu odnětí svobody.

V polovině šedesátých let se ve světě začaly ozývat názory, že pachatele sexuálních trestných činů nestačí pouze zavírat, ale je zapotřebí je léčit. V naší republice byl již v r.1972 ve vyhlášce Ministerstva zdravotnictví zakotven systém ochranných léčeb. V r.1974 tato novinka dostala podporu v § 9 věstníku Ministerstva zdravotnictví č 39/74, kde bylo přímo uvedeno, že ochrannou sexuologickou léčbu lze zahájit již během výkonu trestu odnětí svobody.

Prvním specializovaným sexuologickým oddělením v rámci psychiatrické léčebny bylo oddělení v Psychiatrické léčebně Horní Beřkovice v roce l976, v dalších letech to byla oddělení v PL Praha-Bohnice a PL Kosmonosy a až v roce 1998 se podařilo ve Věznici Kuřim zřídit specializované oddělení pro prvních 27 odsouzených, kterým kromě nepodmíněného trestu odnětí svobody bylo uloženo i ochranné ústavní sexuologické léčení. Toto se ovšem týkalo pouze odsouzených, kteří byli soudem zařazeni k výkonu trestu odnětí svobody do typu věznice s ostrahou, protože kuřimská věznice je profilována pouze pro tento typ odsouzených.

Sociální pedagogika je zaměřena na vztah jedince ke společnosti v takových podmínkách prostředí, ve kterém se jednotlivec nebo skupina adaptují jen obtížně. Vězeňské prostředí a resocializace konkrétní skupiny vězňů může sloužit jako názorný příklad. Proto jsem si toto téma zvolil za námět své bakalářské práce. Od roku 1991 pracuji ve Věznici Kuřim a od roku 1998 ve výše uvedeném specializovaném oddělení. S odsouzenými sexuálními devianty pracuji každý den, neboť je to náplní mé práce. Mám možnost sledovat vývoj jejich náhledu na vlastní trestnou činnost, účastním se přípravy na jejich léčbu. Ve své práci bych rád ukázal smysl a význam přípravy sexuálních deviantů na tuto léčbu. Protože se ale jedná o dvě zcela odlišné oblasti, nejdříve bych stručně vysvětlil podstatu výkonu trestu odnětí svobody, jeho účel, funkce, diferenciaci. Potom se zaměřím na sexuální normy chování i sexuální deviace a nastíním možnosti výchovy sexuálních deviantů v podmínkách specializovaného oddělení věznice.

Cílem bakalářské práce bylo ukázat, že příprava sexuálních deviantů na ochrannou léčbu sexuologickou v podmínkách výkonu trestu odnětí svobody má svůj smysl a význam, přestože se jedná o práci nelehkou a dlouhodobou, ale z hlediska budoucnosti společnosti určitě perspektivní. K dosažení cíle jsem použil metody popisu, analýzy, syntézy a zároveň jsem využil svých zkušeností. Dostupné materiály jsem utřídil, ověřil a následně zpracoval.

1. TREST ODNĚTÍ SVOBODY

1.1 TREST A JEHO FUNKCE

Společnost na svou ochranu a na ochranu svých občanů vyvíjí široké spektrum aktivit. Začíná zajišťováním práv občanů a končí trestáním pachatelů. Trest bývá nejčastěji definován jako záměrné způsobení újmy provinilci a zasahuje zločin ve více dimenzích. Není ovšem prostředkem jediným a univerzálně působícím, ale představuje pouhou výseč ochranitelských aktivit.

Vyrovnávací funkce trestu

Tato funkce spočívá v tom, že újma způsobená pachateli může na jedné straně emočně uspokojit poškozeného, na druhé straně může vést k náhradě způsobené škody. Od roku 1990, kdy byl zrušen trest smrti, nejvážněji naplňuje vyrovnávací funkci trest odnětí svobody, a to včetně možnosti uložení trestu doživotí (zde je však ponechána eventualita podmíněného propuštění po 20 letech – doživotní vězení bez jakékoliv naděje na propuštění by bylo vlastně sociální popravou odsouzeného). Vyrovnání prostřednictvím trestu odnětí svobody není tak šokové a radikální jako v případě trestu smrti. Důležité také je, že když je pachatel závažného trestného činu odsouzen a uvězněn, dostává významněji (než by tomu bylo například při použití alternativního trestu) příležitost, prostor a čas k tíživému a očistnému zpytování svědomí, postupnému vyrovnání se s pocitem viny a přijetí odpovědnosti za svůj čin se všemi z toho vyplývajícími důsledky. Pokud ovšem pachatel „nemá svědomí“, nastupuje funkce trestu regulativní.

Regulativní funkce trestu

Progresivnější než vyrovnávací funkce je v případě ochrany společnosti před deviantním chováním funkce trestu regulativní, spočívající v regulaci rizik směřujících k recidivní trestné činnosti. Tato funkce trestu má několik základních přístupů:

1) Izolování

Nachází-li se odsouzený ve výkonu trestu odnětí svobody (tj. ve věznici), je mu tímto opatřením bezprostředně znemožněno páchání další trestné činnosti.

2) Odstrašování

Přístup, ve kterém trest působí na zločin důrazněji než u izolování. Je založen na předpokladu, že především potencionální pachatelé trestných činů jsou konfrontováni se skutečností fungující na principu *ZLOČIN – TREST*. Odstrašování je málo účinné u lidí s disociální poruchou osobnosti, protože právě tito lidé jsou mj. charakterizováni výrazným nezájmem o následky vlastní činnosti. Podstatně vyšší účinnost je předpokládána u běžné populace. Zde trest (nejsilněji trest odnětí svobody) reprezentuje celou řadu nepříjemných, odstrašujících následků: riziko ztráty svobody, zaměstnání, partnera, bydlení, sociálního statusu, prestiže atd.

3) Změny chování, eventuelně změny osobnosti pachatele

V případě trestu odnětí svobody má být takto získaný časový prostor intenzivně využit k útlumu nežádoucího chování a naopak k rozvíjení nejrůznějších forem žádoucího sociálního chování. Problém spočívá v tom, jak nejlépe motivovat pachatele trestného činu nacházejícího se po určitou dobu ve výkonu trestu odnětí svobody k tomu, aby on sám chtěl změnit a udělat pro tuto změnu něco již ve vězení. A právě tento soubor aktivit, který je aplikovaný s cílem motivovat vězně k práci na sobě samém a tím pomáhat zvyšovat jeho šance na život v zákonnosti po propuštění z vězení a na reintegraci do společnosti, by měl být hlavní náplní práce všech specialistů pracujících ve vězeňství.

1.2 ÚČEL A ÚČINNOST TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY

Podle trestního zákonu je účelem trestu chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti. Toto pojetí účelu výkonu trestu je však v praxi často nerealizovatelné. Spíše platí, že účelem výkonu trestu odnětí svobody v současné době je, aby odsouzení vězení neopouštěli v horším stavu, než v jakém přišli. Jinak řečeno, aby se ve vězení nenaučili nové nežádoucí dovednosti.

Trest odnětí svobody má dle mého názoru protichůdný charakter, kdy pachatel trestného činu je pro život na svobodě vychováván právě odnětím svobody. Následkem toho se dostává do takového sociálního prostředí, kde jsou koncentrováni jedinci různým způsobem narušení a společnosti nepřizpůsobiví, což na odsouzeného má negativní vliv. Při dlouhodobém výkonu trestu tak hlouběji a záporně ovlivňuje jeho pozdější adaptaci k životu na svobodě. Trest však v sobě musí obsahovat i určitý moment újmy a výstrahy – přiměřený stupeň nepříjemnosti především proto, aby vznikaly a upevňovaly se zábrany k páchání trestné činnosti a to nejen pachatele, ale i ostatních členů společnosti.

Účinnost trestu lze vymezit poměrem minimální intenzity sankce k maximálnímu naplnění její funkce. Trest zůstává trestem jen tehdy, obsahuje – li sankci, avšak jde také o požadavek zamezit prizonizaci a naplnit funkci trestu. Účinek vězení bývá v mnoha případech sporný. Sice omezuje pachatelovu svobodu (což vyplývá i z názvu „trest odnětí svobody“), ale také omezuje jeho zodpovědnost. Úvahy o účelu a účinnosti trestu a jeho výsledku je třeba posunout z roviny teoretických úvah do roviny reality, tj. do roviny rozhodování o konkrétním vězni.

1.3 DIFERENCIACE TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY

Diferenciací rozumíme zařazení odsouzených do jednotlivých typů věznic (tzv. vnější diferenciace) a v návaznosti na tomto zařazení stanovení diferenciovaného zacházení s odsouzenými (tzv. vnitřní diferenciace). Základním principem diferenciace výkonu trestu odnětí svobody je izolace pachatele v prostředí přibližně stejně narušených jedinců, což má zabránit tomu, aby se výkon trestu nestal pro méně narušené jedince „školou zločinu“.

Vnější diferenciace

Vnější diferenciaci realizují soudy zařazováním odsouzených v odsuzujícím rozsudku do čtyř typů věznic:

a) s dohledem,

b) s dozorem,

c) s ostrahou,

d) se zvýšenou ostrahou.

Cílem je , aby odsouzení vykonávali trest odděleně, aby u těch, u nichž to vyžaduje vyšší stupeň nebo povaha jejich narušení, se uplatňovaly účinnější prostředky k jejich resocializaci. Platí také, že čím vyšší je typ věznice, tím menší je rozsah práv odsouzených ve výkonu trestu a tím vyšší je rozsah jejich omezení. Vedle těchto základních typů věznic je také zřízen zvláštní typ věznice pro mladistvé. V současnosti jsou v rámci jednotlivých věznic zřízena oddělení různých typů, avšak snahou Vězeňské služby je zřídit věznice tzv. jednoprofilové (s jedním typem věznice).

Způsob výkonu trestu odnětí svobody v jednotlivých typech věznic je upraven zákonem o výkonu trestu odnětí svobody. Zařazení (popř. přeřazení) odsouzeného do konkrétního typu věznice je tedy v kompetenci soudu. Zahraniční zkušenosti ale jednoznačně ukazují, že systém zařazování odsouzených do jednotlivých skupin vnější diferenciace přednostně podle trestněprávních kritérií je již překonán a v zemích s vyspělými penologickými systémy již není uplatňován. Domnívám se proto, že by z hlediska penitenciárního působení bylo vhodnější, aby o zařazení (nebo alespoň o přeřazení odsouzeného do jiného typu věznice a ujednocení výkonu postupně uložených trestů) mohla rozhodovat Vězeňská služba ČR, jelikož soud při svém rozhodování vychází právě

z trestněprávních kritérií a nezkoumá do hloubky stupeň narušení pachatele. V praxi potom nastávají paradoxní situace, kdy se stává, že ve věznici s dozorem vykonávají společně trest odnětí svobody prvotrestaní muži a několikanásobní recidivisté, kteří byli za dobré chování soudem přeřazeni do věznice mírnějšího typu.

Vnitřní diferenciace

Problémy vznikající na základě vnější diferenciace se do určité míry snaží řešit diferenciace vnitřní, kterou provádí sama vězeňská služba a to na základě osobnostních charakteristik odsouzeného. Jako hlavní se používá diferenciace na základě přístupu odsouzeného k výkonu trestu odnětí svobody. Většinou se jedná o tři diferenciační skupiny, ke kterým se vztahují určitá práva a povinnosti.

Toto členění bohužel podporuje u vězňů tzv. „účelové jednání“ směřující k získání co největšího množství výhod a nemá nic společného s posunem v hodnotové orientaci, naopak se takto jen podporuje chování připomínající divadelní představení. Toto počínání je patrné zejména u sociálně zdatných jedinců a recidivistů znalých vězeňského režimu. Účelové jednání směřuje především k jednomu cíli – být podmíněně propuštěn z výkonu trestu. V případě, že soud žádost o propuštění zamítne, jedinci se v drtivé většině přestávají snažit chovat nad rámec stanovených pravidel a často jsou přeřazování v rámci vnitřní diferenciace do skupiny odsouzených, kteří plní jen základní povinnosti. Dá se tedy konstatovat, že v současnosti používaná vnitřní diferenciace vykazuje podobné nedostatky jako diferenciace vnější – nejedná se o vytvoření skupin odsouzených se stejným či podobným stupněm narušení.

Dalším typem vnitřní diferenciace je tzv. diferenciace na základě osobnostních charakteristik, jejíž hlavní myšlenkou je začleňování odsouzených do kolektivů na základě prognózy vychovatelnosti a mentální úrovně. Toto vnitřní členění se zdá jako efektivnější, avšak v praxi se nevyužívá, neboť pro ně nejsou vytvořeny vhodné podmínky. Výjimku tvoří mladiství odsouzení, u nichž je zákonem stanovena povinnost zařazovat je na základě charakteristiky osobnosti a spáchaného trestného činu do čtyř základních diferenciačních skupin.

1.4 DÍLČÍ ZÁVĚR

Je možné konstatovat, že osobnost delikventa a nebezpečnost trestného činu pro společnost jsou základními atributy pro stanovení trestní sankce, která v sobě musí zahrnovat jak ochranu společnosti v širokém slova smyslu, tak i ochranu potencionálních obětí. Účelem uložení trestu by teoreticky měla být resocializace pachatele. Efektivnost tohoto procesu však závisí na adekvátnosti vězeňských podmínek, na profesionální úrovni pracovníků Vězeňské služby ČR, v neposlední řadě taktéž na funkčnosti systému postpenitenciární péče.

Je však třeba mít na paměti také fakt, že odsouzení v řadě případů nemohou sami téměř nic změnit. Jsou zcela závislí na nás, na lidech, kteří můžeme a máme reálnou možnost něco doopravdy změnit. Například politici mohou nepřímým způsobem, tj. změnou zákonů, ovlivňovat vězeňství, ale především záleží na těch, kteří s nimi jsou v každodenním kontaktu a svým postojem k nim formují jejich vztah k celé společnosti.

U laické veřejnosti převládá názor, že trest by měl mít především represivní charakter. Proto filosofie trestu musí být především diskusí v souvislosti s vývojem a vzdělaností společnosti. Pouze odplatou nelze společnost účinně chránit před nebezpečným chováním a to z prostého důvodu. Každý trest odnětí svobody má svůj konec a odsouzený se dříve či později vrátí zpět do společnosti jako svobodný člověk. A nikdo určitě nechce, aby se vrátil ještě horší, než když nastoupil do výkonu trestu.

2. SEXUALITA A NORMALITA SEXUÁLNÍHO CHOVÁNÍ

2.1 SEXUALITA

Sexualita představuje jeden ze základních individuálních i interpersonálních motivů v životě každého jedince. Člověk se rodí jako tvor sexuální a pohlavnost ho provází v podstatě po celý život. Ovlivňuje jeho osobnost i mezilidské vztahy a zpětně je jimi ovlivňována. Je specifickou formou komunikace, zdrojem hlubokých emocí, faktorem organizujícím lidské chování a prožívání (Weiss, P. Sexuální deviace. 1. vyd. Praha: Portál, 2002, 9 s).

Lidské sexuální chování je v zásadě determinováno biologickými dispozicemi, nicméně okolnosti vnějšího prostředí mohou podstatně modifikovat jeho konkrétní projevy. Čím výše stojí živočich ve vývojové řadě, tím složitější je jeho sexualita a tím je víc socializována v procesu učení. Každý člověk se rodí do určitého společenství, do určitého historického období charakterizovaného v rámci dané kultury i určitou sexuální morálkou, tedy kodifikovanými i nepsanými a pouze tradicí předávanými normami. Ty pak podstatným způsobem mají vliv na postoje a chování lidí. Vnější podmínky ovlivňují psychosociální vývoj člověka mezi jinými i vytvářením konceptu pohlavní role, pohlavní identity, partnerských vztahů, morálních postojů apod.

Pudovost člověka je od počátku lidských dějin regulována tabuizací, náboženskými systémy a zákony. Tyto normy jsou předávány především rodinnou výchovou, vlivem školy, vrstevnických skupin a celým společenským prostředím (kulturními a náboženskými tradicemi, masmédii, politickými a filosofickými systémy).

Politické a filosofické systémy v nejobecnějším slova smyslu sankcionují konkrétní projevy sexuálního chování i sexuální morálky dané doby. Je pochopitelné, že to, co je v sexu považováno za normální, je do značné míry determinováno konkrétně historicky a není tedy neměnné.

Sexuální morálka našeho kulturního okruhu je ovlivněna především judeo - křesťanským pojetím sexuality, které přineslo v této oblasti podstatnou restrikci

původně velmi volně pojatých norem. Pregnantně formuloval křesťanské pojetí sexuální morálky ve 13. století Tomáš Akvinský, dle něhož je pohlavní styk povolen pouze za splnění tří podmínek: 1. pokud je proveden vaginální souloží, 2. je proveden s manželkou nebo manželem, 3. za účelem plození dětí. Vše ostatní bylo považováno za hříšné (Weiss, 2002).

Souběžně s rozvojem vědeckého poznání přispěl k osvobozování společenských postojů z pout tradiční sexuální morálky i vývoj politický. Nejvýznamnější byl z tohoto hlediska boj žen za politickou i sociální rovnoprávnost, jehož počátek lze datovat do druhé poloviny 19. století. I když primární byl boj žen za hlasovací právo, v požadavcích feministek už tehdy nechyběly ani snahy o sexuální osvobození, o řízení porodnosti, o právu ženy rozhodovat o počtu dětí.

Skutečné osvobození sexuality však bylo spojeno až s rozvojem antikoncepčních metod. Gumový kondom byl představen poprvé na veřejnosti v roce 1876 na světové výstavě ve Filadelfii. Podstatný byl i objev penicilinu v polovině čtyřicátých let minulého století, který umožnil léčbu kapavky a sifilidy a v šedesátých letech objev hormonální antikoncepce, která dala ženě reálnou možnost regulovat vlastní reprodukci nezávisle na muži.

Léta šedesátá lze charakterizovat jako éru sexuální revoluce. Šlo především o revoltu poválečné generace proti tradičním morálním normám svých rodičů. Liberalizace sexuální morálky, která propagovala volnou lásku a revoltovala proti tradičním institucím párového manželství a rodinné výchovy dětí. Pro sedmdesátá léta je pak charakterický boj za zrovnoprávnění sexuální menšiny gayů a lesbiček. V této souvislosti nelze nezmínit rozšíření AIDS, které umožnilo posílení restrikcí sexuální morálky pod praporem boje proti promiskuitě.

V současnosti se samozřejmě sexuální morálka mění. Neustále se urychluje somatosexuální i psychosexuální zrání mládeže, snižuje se věk počátku sexuálních aktivit, informovanost o sexuálních otázkách i uvědomělost sexuálních menšin. Liberalizují se původně restriktivní postoje k předmanželskému sexu, k masturbaci, homosexualitě, nekoitálním sexuálním aktivitám. To, jaké postoje k těmto projevům jedinec zaujme je stále více ponecháno na jeho svobodné volbě, na jeho hodnotovém systému, osobních zkušenostech a zrání, na jeho individuálních etických normách. Současně je však silně ovlivňován mediálními prostředky.

2.2 NORMALITA SEXUÁLNÍHO CHOVÁNÍ

Ze sexuologického hlediska lze za normální považovat takové souhlasné a dobrovolné sexuální aktivity, které se odehrávají mezi psychosociálně a somatosexuálně dostatečně zralými a pokrevně v přímé linii nespřízněnými partnery a jež nevedou k jejich psychickému nebo tělesnému poškození.

Z hlediska historického vývoje lze změny sexuálních norem dobře ilustrovat na příkladu změn v přístupu k homosexualitě. U kmene Bataků (Sumatra) jsou pro adolescentní chlapce homosexuální styky povinné. Naproti tomu je ve 23 státech USA homosexuální styk bez ohledu na věk trestný dodnes. V zemích, kde bylo zavedeno fundamentalistické islámské právo, patří mužský homosexuální styk dokonce mezi hrdelní zločiny. Podobné rozdíly jsou i v pojetí incestu. U některých dynastií starého Egypta byl po generace povolován sňatek faraóna pouze s jeho vlastní sestrou. Rovněž vládnoucí Inkové se ženili pouze s vlastními sestrami. Židé před Mojžíšem připouštěli sňatek mezi sourozenci téhož otce, ne však matky (Weiss, 2002).

Transkulturálně se liší i zákonem určený věk, v němž jsou děti i dospívající chráněni před předčasnou sexualizací. Zákonná opatření týkající se minimálního věku, od něhož není sexuální styk zakázán, se objevují až v posledních 200-300 letech. V dnešní době mají všechny právní státy světa minimální věkovou hranici. Nejnižší věkový limit je v Evropě 12 let (Malta), nejvyšší 17 let (Vatikán).

Rovněž tak se liší i chování, jež je považováno za cizoložství. Zapůjčení vlastní ženy je projevem pohostinnosti u více národů, například u Inuitů (Eskymáků). Především v tradičně zemědělských společnostech (Číně, Japonsku, Indii) byl pak aplikován dvojí pohled na nevěru ženy a muže. Zatímco mužům byla milenka tolerována, ženy byly za cizoložství trestány často i smrtí.

Z historie morálních systémů tedy plyne, že sexuální chování, které je v určité době sankcionováno nejednou i pod hrozbou smrti, může být v jiné době či v jiné společenské atmosféře považováno za plně normální nebo maximálně za neškodnou aktivitu. Z toho lze vyvodit závěr, že pokud mluvíme o sexuálních deviacích, mluvíme často o společenském

systému, který určil danou sexuální normu. Čím bude tato norma přísnější, tím bude ve společnosti i více deviací.

Určit zcela přesně normu sexuálního chování je velmi obtížné a snad se ani zatím všem odborníkům, kteří se tímto problémem zabývají, nepodařilo shodnout na definici, která by vždy s naprostou jasností platila. Nejčastější druhy norem, které jsou v oblasti sexuálního chování lidí často aplikovány, jsou normy, které lze vyjádřit jako kulturní, biologické a statistické.

Kulturní norma – sexuálního delikventa lze podle této normy definovat jako jedince, jež ve svém chování překračuje normy sexuální morálky dané společnosti, které jsou ve svém minimu kodifikované zákonem. Nicméně sexuální normy, tedy určení chování, jež je v daném kulturním a společenském kontextu považováno za normální, se neustále vyvíjejí.

Biologická norma – její podstatou je předpoklad, že normální je sexuální chování, jež vede k reprodukci. Pokud pomineme eventualitu, podle které – dovedeno do krajnosti – nebude z hlediska této normy „normální“ žádné nekoitální sexuální chování a nakonec ani soulož za použití antikoncepce mimo plodné období menstruačního cyklu ženy či se ženou po menopauze, představuje biologická norma argument především proti normalitě homosexuální orientace.

Statistická norma - má podobně omezenou platnost, jako obě předešlé normy. Podle ní je normální chování či jev s nejvyšším výskytem - u ní samozřejmě automaticky vyvstává otázka, od jaké četnosti výskytu se stávají jednotlivé formy sexuálního chování či určitého jevu „nenormálními”. Normalita znamená v tomto pojetí průměrnost, běžnost a „normální” je člověk, který odpovídá průměru.

Určení statistické normy předpokládá především dostatečnou znalost reálného chování obyvatelstva. Klasickým příkladem potvrzujícím relativnost normality z hlediska statistického je např. přístup k masturbaci. Po dlouhá staletí byla považována za škodlivou, za příčinu homosexuality či duševních chorob a mluvilo se o tzv. onanismu ve smyslu samostatné úchylky. Kromě Freuda, který ji jako první odtabuizoval, to pak byly právě statistické výzkumy Kinseyho ze čtyřicátých let (jež poprvé prokázaly, že onanie je v podstatě univerzálním jevem), které nakonec vedly – alespoň u většiny odborné veřejnosti – k uznání

masturbace jako jevu nejen neškodného a naprosto normálního, ale dokonce pro přípravu k pozdějším partnerským sexuálním aktivitám i užitečného a z rekreačního či terapeutického hlediska přínosného.

Jak vyplývá z tohoto stručného přehledu, je zřejmé, že jakýkoli jednostranný pohled má vždy jen relativní platnost. Přesto však lze říci, že některé formy sexuálního chování vybočují i z těch nejobecněji definovaných hranic normality. Je to především chování spojené s nadměrnou agresivitou nebo potřebou poškodit, či usmrtit objekt svého erotického zájmu. V normalitě sexuálního chování v našem kulturně – historickém okruhu hraje roli předpoklad pokrevní nespřízněnosti i požadavek adekvátní věkové zralosti sexuálních partnerů, respektive nepřijatelnost sexuálních aktivit dospělých či dospívajících jedinců s prepubertálními dětmi a to i v případě jejich eventuálního „souhlasu“.

Je důležité ještě neopomenout, že všechny tyto poznámky se týkají jen vnějších, pozorovatelných charakteristik, tedy chování, které je považováno za normální či deviantní. Vnější projevy přitom nemusí vypovídat nic podstatného o vnitřních potřebách, v tomto případě tedy o sexuálních preferencích individua. Deviantní sexuální chování ještě nemusí nutně signalizovat přítomnost deviace a normální chování ještě není dostačujícím důkazem sexuální normality (Weiss, 2002).

2.3 SEXUÁLNÍ DEVIACE

Sexuální deviace (parafilie) jsou považovány za kvalitativní odchylku struktury sexuálního motivačního systému. Jsou charakterizovány sexuálními impulsy, fantaziemi nebo praktikami, které jsou neobvyklé, deviantní nebo bizarní. Mezi obecná diagnostická kritéria parafilií patří tyto podmínky : 1. jedinec opakovaně prožívá intenzivní sexuální touhy a fantazie, které se týkají neobvyklých objektů nebo aktivit, 2. jedinec buď touhám vyhoví, nebo je jimi obecně obtěžován, 3. preference je přítomna nejméně 6 měsíců.

V zásadě rozeznáváme sexuální deviace dvojího druhu – deviace v aktivitě, *deviatio in modo* (dle psychoanalytické terminologie perverze, podle Freunda poruchy dvoření, tedy *courtship disorders*), a deviace v objektu, *deviatio in objecto* (v psychoanalytických koncepcích inverze, podle Freunda parafilní cílové preference – *paraphilic target preferences*). Kromě těchto základních pak rozeznáváme deviace kombinované či polymorfní, u nichž se vyskytuje současně více druhů deviantních preferencí (Weiss, P. Sexuální deviace. 1. vyd. Praha: Portál, 2002, s 33).

Deviace v aktivitě:

Deviace v aktivitě jsou charakterizovány jako poruchy ve způsobu dosahování sexuálního vzrušení a uspokojení. Mezi jejich představitele lze zařadit:

Voyerismus – název pochází z francouzského *voir* – vidět. Vzrušení je u této deviace dosahováno sledováním intimního počínání nic netušících anonymních objektů (svlékajících se či masturbujících žen, souložících párů), spojeným většinou s masturbací. Nejčastějším vysvětlením pro voyeuristické chování je předpoklad, že jde o sexuální stimulaci bez hrozby sexuálního kontaktu či odmítnutí.

Exhibicionismus – název pochází z latinského *exhibere* – nabídnout, ukázat. Vzrušení je dosahováno odhalováním genitálu před neznámými ženami či dívkami. Exhibicionisté se při výběru objektu své exhibice vyhýbají svým vlastním sexuálním partnerkám a současně se při exhibici vyhýbají i vstřícné erotické komunikaci oběti. Toto odhalení je někdy spojeno s erekcí a masturbací. Exhibicionismus patří k nejčastěji se vyskytujícím sexuálním deviacím. Je silně nutkavého charakteru a má proto i vysokou specifickou recidivitu. U některých

exhibicionistů se potřeby expozice genitálu objevují pouze v určitých obdobích, např. v obdobích psychické krize či v situaci manželského konfliktu. V mezidobí nutkání k exhibici naléhavě necítí. U jiných je však tato potřeba přítomna permanentně a realizuje se alespoň ve formě masturbačních fantazií. Obě tyto aktivity jsou nekontaktní.

Frotérismus – zde je vzrušení dosahováno třením se o anonymní, neznámé ženské objekty v tlačenicích (ve frontách, v tramvajích). Muži trpící touto poruchou předstírají, že se těla ženy dotýkají náhodou a neúmyslně, nicméně tato činnost jim přináší vzrušení a nezřídka končí ejakulací na šaty dotyčných objektů. Do střetu se zákonem se dostávají zřídka, protože většina žen nerada riskuje veřejnou scénu upozorněním na chování pachatele a raději v těchto případech vystoupí z tramvaje nebo se snaží odsunout na jiné místo bez viditelného odmítnutí.

Tušerství – tušér dosahuje vzrušení doteky intimních míst anonymních ženských objektů. Tento deviant obvykle jakoby náhodou sáhne v parku či v dopravním prostředku na ňadro, hýždě nebo genitál kolemjdoucí neznámé ženy. Někdy přitom realizuje své doteky zezadu. Frotérské a tušérské chování se nezřídka vyskytuje současně u jednoho devianta. Obě tyto aktivity už řadíme ke kontaktnímu deviantnímu chování, kde pachatel svým počínáním narušuje ne už pouze psychické, ale i fyzické teritorium svých eroticky nevyladěných objektů bez jejich souhlasu. Lze je proto hodnotit jako mírnější formu přímé sexuální agrese.

Patologická sexuální agresivita – sexuálního vzrušení a uspokojení je u patologické sexuální agresivity dosahováno překonáváním odporu napadené anonymní ženy s minimalizací její kooperace. Rozlišujeme dva typy agresorů: pravé sadisty (s evidentní preferencí sadistických témat) a patologické sexuální agresory, tedy jedince, kteří při deliktu nesměřují ke koitu, nebo ty, kteří jsou vysoce specificky repetitivní (tedy se sklonem k opakování sexuálního násilí stejného charakteru). Toto je pak pravděpodobně nejcharakterističtějším rysem deviantních pachatelů sexuálních agresí. Je to deviace, která patří k vůbec nejnebezpečnějším.

Agresivní sadismus – jsou to jedinci, kteří se dopouštějí vůči ženám sexuálně ofenzivního chování, přičemž se oběti v nejširším slova smyslu dotýkají (jakkoli, kdekoli a čímkoli). Sexuální agresory můžeme rozdělit do tří kategorií na ty:

a) co směřují k osahávání klínu oběti
b) co usilují o genitální spojení

c) co usilují o znehybnění oběti

Při této deviaci nejenže vzniká psychická újma, ale i často bolestivé utrpení oběti, které končívá i smrtí.

Sadismus a masochismus – u sadismu je vzrušení dosahováno dominancí, totální kontrolou objektu. Sadista je vzrušován fyzickým a duševním utrpením oběti a pocitem, že oběť je plně v jeho moci. U masochismu je vzrušování dosahováno úplným odevzdáním se partnerovi a vlastním ponížením či utrpením. Sadismus a masochismus se často vyskytují společně, mluvíme pak o sadomasochismu. V některých případech se může jedinec chovat masochisticky, jindy pak sadisticky, nebo mění roli i během jednoho styku.

K dalším deviacím v aktivitě patří ještě **–** *erotografomanie* (psaní dopisů s erotickým obsahem), *telefonní skatofilie* (anonymní telefonáty s erotickým obsahem), klysmafilie (vaginální nebo anální stimulace přijímáním klystýru), *uretrální manipulace* (dráždění močové trubice).

Deviace v objektu:

Jako deviace v objektu označujeme kvalitativní poruchy sexuální motivace charakterizované neadekvátním zaměřením erotické touhy, tedy tím, na jaký objekt je orientována sexuální apetence. Patří sem zejména:

Pedofilie – název pochází z řeckého *pais* (hoch, dítě) a z řeckého *philós* (milovník) - u této deviace jde o erotické (erotosexuální) zaměření na objekty v prepubertálním věku (tedy na chlapce a dívky bez znaků dospívání). Nejčastější je zde zaměření na děti ve věku 5 – 12 let. Rozeznáváme pedofilii heterosexuální, homosexuální a bisexuální. Poslední skupina je pravděpodobně nejmenší. Mohli bychom je ještě rozdělit do dvou kategorií na:

- fixovaného pedofila, který je vývojově ustrnulý, takže není schopen rozvinout sexuální zájem vůči dospělým a dítě zůstává jeho primárním objektem
- regredovaného pedofila, který sice už prošel sexuálním vztahem s dospělým, ale po frustraci touto interakcí se vrací k zájmu o dítě

Fetišismus – název pochází z portugalského *fetico*, kde označovalo umělecký artefakt s erotickým symbolickým obsahem - jde o erotické zaměření na neživé předměty nebo na části těla (v těchto případech mluvíme o parcialistickém zaměření, respektive parcialismu), které zastupují normální sexuální objekt.

Transvestitismus – název pochází z latinských slov *trans* (přes) a *vestis* (šat) -vzrušení je u této deviace dosahováno převlékáním se do šatů opačného pohlaví. Pocit příslušnosti k vlastnímu pohlaví přitom nebývá podstatně narušen, muž se i přes dámské oblečení a vystupování cítí i nadále mužem, obvykle působí i dostatečně maskulinním dojmem. V tomto se transvestité zásadně liší od transsexuálů, u nichž nacházíme plné rozpojení biologického a psychologického pohlaví.

Pro některé další deviace v objektu, které by v zásadě mohly být zařazeny i pod souhrnný pojem fetišismu, se pro specifičnost nebo nezvyklost objektů – např. mrtvého těla, zvířete, moči nebo výkalů (které lze v této souvislosti považovat i za určitý druh fetiše) – vžil samostatný název. Tyto deviace jsou:

Nekrofilie – pochází z řeckého *nekros* (mrtvý) - při této deviaci preference deviantů variuje od prosté touhy být v přítomnosti mrtvého těla a fascinace vším kolem pohřbů a mrtvol až po aktivity zahrnující, líbání, objímání, cunnilingus i vaginální či anální soulož s mrtvým tělem. Nekrofilové si zpravidla vybírají povolání, která jim umožňují naplňování uvedených potřeb.

Zoofilie – pochází z řeckého *zoon* (živočich) - tato deviace je charakterizována preferencí zvířat jako sexuálních objektů. O deviaci se dá mluvit tehdy, pokud jedinec preferuje sexuální kontakty se zvířecími objekty i v případě, kdy adekvátní lidský sexuální partner je dostupný. Variantou zoofilie je tzv. *formikofilie* (z latinského *formica* – mravenec), kde je sexuální zájem soustředěn na malé živočichy (šneky, žáby, hmyz), kteří jsou přikládáni na tělo, obvykle kolem genitálu nebo na prsa.

Pyrofilie – jde o sexuální vzrušení vyvolané ohněm, přičemž je nezřídka spojeno i se zakládáním požárů. Výskyt pyrofilie ve smyslu deviace je poměrně řídký, zdaleka ne každé založení požáru má sexuální motivaci. Ovšem u pyrofilů je často zjišťován i úzký profesionální vztah k ohni, nezřídka pracují jako dobrovolní hasiči či jako hasiči z povolání.

Z dalších možných deviací v objektu bych ještě zmínil *myzofilii* (zaměření na nečistotu na těle partnera nebo na prostředky menstruační hygieny), *urofilii* a *koprofilii* (sexuální vzrušení je vyvoláno močí či výkaly a manipulací s nimi, eventuálně devianta vzrušuje být pomočen či pokálen partnerem), *akrotomofilii* (zaměření na partnery s amputovanými končetinami, eventuálně zaměření na protézy amputovaných končetin), *gerontofilii* (preference partnerů se zřetelnými znaky involuce, obvykle ve věku rodičů či prarodičů devianta), *somnofilii* (erotické zaměření na spícího partnera), *statuofilie* (erotický zájem o sochy). Objektem deviantního erotického zájmu se však mohou stát mnohé další předměty nebo činnosti.

Kombinované a polymorfní sexuální deviace:

Kromě vyhraněných sexuálních deviací v aktivitě či v objektu se také můžeme setkat i s kombinací několika deviantních preferencí vyskytujících se současně (např. pedofilní sadismus, fetišistický sadomasochismus, pedofilní fetišismus). V těchto případech jde o tzv. kombinované sexuální deviace. Pokud u jedince pozorujeme velmi mnohotvárné deviantní aktivity, hovoříme o deviaci polymorfní. Polymorfní deviant je přitom obvykle současně i těžce psychopatickou osobností. Proto vznikají pochybnosti o tom, zda mnohotvárnost a neobvyklost jeho sexuality skutečně pramení jen z deviantní motivace, nebo jestli spíše nejde o projev obecné bizarnosti celé osobnosti takového člověka.

Sexuální deviace u žen:

Abych mohl celou tuto kapitolu ukončit musím se ještě zmínit o sexuální deviaci u žen. Z deviantologické literatury je nápadné, že sexuální odchylky u žen jsou velmi vzácné. I mezi pachateli sexuálních deliktů jsou ženy naprostou výjimkou. Pokud jsou pro podobný trestný čin vyšetřovány, je méně pravděpodobné než v případě mužských pachatelů, že budou také souzeny a odsouzeny. Sexuální delikventky však přesto nepochybně existují, i když je jich méně než u mužů. Přestože Weisz a Earls (1995) odhadují poměr mezi muži a ženami v souborech pachatelů sexuálních deliktů na 10 : 1 až 20 : 1, praxe svědčí dokonce o ještě podstatně vyšším poměru (Weiss, 2002).

2.4 SEXUÁLNÍ DELIKVENCE

Jako sexuální delikt je tradičně chápán trestný čin, který nějak souvisí s pohlavním vzrušením pachatele nebo objektu. Podle naší legislativy jde především o trestné činy kuplířství (§ 204), ohrožování mravnosti (§ 205), dvojí manželství (§ 210), ohrožování výchovy mládeže (§ 217), ohrožování pohlavní nemocí (§ 226), znásilnění (§ 241), pohlavní zneužívání (§ 242) a soulož mezi příbuznými (§ 245). Některé sexuální delikty jsou však často stíhány i podle „nesexuálních" paragrafů, takže sexuální agrese může být kvalifikována jako omezování osobní svobody (§ 231), vydírání (§ 235), ublížení na zdraví (§ 221 – 224) nebo vražda (§ 219), fetišistický delikt jako krádež (§ 247), exhibice jako výtržnictví (§ 202).

Z forenzně sexuologického i psychologického hlediska je nutné rozlišit sexuální delikventy na ty, kteří trpí parafilií, tedy kvalitativní odchylkou sexuálního motivačního systému a na ty, kteří se sexuálních deliktů dopouštějí v rámci jiné, většinou osobnostní či sociální patologie. I když se v praxi často vyskytují případy, že se pojmy sexuální delikvent a sexuální deviant (parafilik) směšují, je pravděpodobné, že parafilní a neparafilní pachatelé se od sebe podstatně liší i v jiných než pouze sexuálních charakteristikách.

I když neexistují přesnější údaje o zastoupení parafiliků v populaci, je zřejmé, že zdaleka ne každý z nich se skutečně dopouští sexuálních trestných činů. Současně platí i to, že pouze část sexuálních delikventů trpí parafilií. Zastoupení parafilních jedinců mezi pachateli sexuálních deliktů se přitom dle různých autorů liší od 10-15 % až k číslům, která svědčí o tendenci vidět vadný psychosexuální vývoj téměř u všech pachatelů. Ze sociokulturního hlediska jsou tyto dvě skupiny často i výrazně odlišné. Jak uvádí Weiss (2002), parafilní delikventi bývají většinou mladší, mají vyšší vzdělání, vyšší inteligenci, častější problémy ve vztahu k rodičům i vrstevníkům, méně předmanželských sexuálních zkušeností, sexuálně začínají žít později, mají tendenci k častému ženění a menší sklon k užívání alkoholu a drog. Celkově jsou charakterizováni problémy v emocionální oblasti, v heterosexuální koitální adaptaci a morálními inhibicemi ve vztahu k sexuálním aktivitám. Pro neparafilní jedince jsou typické především problémy v oblasti osobnostních rysů a vývojových faktorů podmiňujících jejich celkovou sociální maladaptaci (dysfunkčnost rodiny, obecná kriminalita). Zatímco u parafilních delikventů je defekt většinou omezen na oblast sexuální motivace a sexuální socializace. Neparafilní pachatelé deliktů sexuálního charakteru jsou většinou sociosexuálně a psychosexuálně nezralí muži, jedinci

s psychopatickou strukturou osobnosti, muži, u nichž jsou sexuální delikty podmíněny situačně (vlivem alkoholu), hypersexuální jedinci se sníženou volní kontrolou, jedinci se sníženou schopností racionální kontroly sexuálního chování. Takto lze hodnotit i část parafiliků.

Pro sexuální praxi je významné zjištění, že sexuální deviace a sexuálně delikventní chování spolu nemusejí nijak souviset. Například znásilnění, které bývá nejčastějším sexuálně motivovaným deliktem, páchají většinou muži bez přítomnosti sexuální deviace. Také pravděpodobně většinu sexuálních deliktů typu pohlavního zneužití páchají lidé nedeviantní. Zastoupení deviantních jedinců mezi pachateli sexuálních deliktů se podle různých autorů výrazně liší. Je to od několika málo procent až k číslům, která svědčí o tendenci vidět defektní psycho - sexuální vývoj téměř u všech pachatelů. Ovšem zastoupení deviantů mezi pachateli sexuálních deliktů není nikde objektivně k dispozici. Je tedy důležité znalecky posoudit každého pachatele, u něhož vzniká podezření na sexuální motivaci kriminálního chování, protože včasná diagnostika a léčba deviantních pachatelů může být velmi významná i z preventivního hlediska. U deviantů, kteří byli podrobeni nucené sexuologické léčbě je recidiva menší než u těch, kteří jsou pouze trestáni (Weiss, 2002).

Ještě stojí za zmínku to, že sexuálně deviantně se mohou chovat v určitých situacích i lidé sexuálně normální. Také na druhou stranu ne každý deviantní jedinec se nutně musí projevovat deviantně. Mnoho z nich během svého života nikdy žádný sexuální delikt nespáchá a své deviantní potřeby uspokojuje náhradním a sociálně přijatelnějším způsobem (např. masturbací s preferovanými fantaziemi).

2.5 TRESTNÍ ODPOVĚDNOST SEXUÁLNÍCH DELIKVENTŮ

U mravnostních deliktů má zákon více významů. Chrání společnost před násilím, hrozbou násilí a případně i před svedením, brání sexuálním projevům na veřejnosti a deklarativně varuje před chováním, které společnost neschvaluje. Posledně zmíněná funkce zákona podléhá v historickém vývoji a v různých kulturách nejčastěji změnám. Ani v naší společnosti, ani mezi našimi odborníky nedošlo zatím ke sjednocenému hodnocení trestní odpovědnosti u sexuálních delikventů. Znalci při posuzování duševního stavu pachatele přihlížejí k tomu, do jaké míry byl seznámen se svou pohlavní odlišností a jak byl informován o možnostech její kontroly. Berou v úvahu případnou neznalost přijatelného východiska z deviantního puzení a bezradnost v chování, které předcházelo deliktu. Zvažují individuálně intenzitu sexuální potřeby a předchozí způsoby uvolnění sexuálního napětí. Posuzují schopnosti rozumově volního zvládání pudových podnětů a dovednost kompenzovat a realizovat deviantní zájmy společensky přijatelnými způsoby. Naopak jasný náhled na vlastní parafilní zaměření, svévolné porušení již zavedené léčby, dobrovolné požívání alkoholu a jiných drog při dostatečné zkušenosti s jejich působením posunuje znaleckou rozvahu směrem k přiznání plné trestní odpovědnosti.

V současnosti převládá názor, že deviace pro pachatele znamená omezení ovládacích a rozpoznávacích schopností v různém stupni. Ze soudně lékařského hlediska mohou sexuální deviace způsobit snížení příčetnosti pachatele. Právě proto mohou být také předmětem speciálního ochranného sexuologického léčení. V našich podmínkách platí metodický list hlavního odborníka pro psychiatrii Ministerstva zdravotnictví č.1/1985, který upravil indikace pro ochranné léčení. Jedná se o ty poruchy sexuální preference, kterými se rozumí kvalitativní poruchy struktury sexuální motivace subjektu v identifikaci, orientaci nebo chování, sexuální neznalost v sociosexuální a psychosexuální oblasti, nedostatky v partnerské sexualitě včetně sexuálních dysfunkcí, hypersexualita pokud disponuje jedince k sexuální delikvenci, psychopatie s rysy sexuální nezdrženlivosti, zvláště pokud vedly k opakovanému abnormálnímu sexuálnímu chování.

2.6 LÉČBA

První komplexní programy pro léčbu sexuálních delikventů byly vyvinuty v USA. Poté se začaly vytvářet i v některých zemích západní Evropy. Mezi americkým a evropským přístupem je ale rozdíl. Evropští odborníci upřednostňují medicínský model, američtí se soustřeďují na psychologické aspekty jak trestného činu, tak léčby.

Český model ochranné sexuologické léčby je rozpracován pro ústavní i ambulantní formu. Recidivita sexuálních delikventů, kteří byli podrobeni sexuologické léčbě je nižší než u těch, kteří jsou pouze trestáni. Již na počátku šedesátých let 20. století vypracoval Nedoma koncepci tzv. adaptační léčby sexuálních deviantů. Jeho představa už tehdy vycházela z komplexního modelu, který zahrnoval psychoterapii, socioterapii a biologické léčebné postupy (Weiss, P. Sexuální deviace. 1. vyd. Praha: Portál, 2002, s 282).

Český model se liší v tom smyslu, kdo má být vlastně léčen. Zatímco v podstatě ve všech zemích, kde existuje specializovaná sexuologická léčba, nejsou rozlišováni deviantní a nedeviantní pacienti a léčí se pachatelé sexuálních deliktů, podle českého konceptu terapie jsou k léčení odesíláni zejména pacienti trpící deviací. Tento model léčby je pak logicky více specializovaný, léčba je skutečně sexuologická a tedy zaměřena na sexuální poruchu, která je považována za hlavní příčinu nestandardního sexuálního chování pacienta. Za specifika českého modelu terapie lze považovat legislativní ukotvenost v institutu ochranné sexuologické léčby a skutečnost, že tato léčba je v naprosté většině případů nařizována soudem na základě sexuologické diagnózy parafilie. Za specifickou lze považovat i návaznost ústavní a ambulantní léčby. Soud pacienta propustí do ambulantní léčby, dospěje – li k závěru, že jeho společenská nebezpečnost byla ústavní ochrannou léčbou snížena. U méně nebezpečných sexuálních delikventů bývá ambulantní ochranná léčba nařizována přímo.

V biologické terapii je u nás v současné době využívána farmakoterapie, kastrace a částečně i stereotaktické operace. Farmakologická léčba je založena na hormonální manipulaci vybranými farmaky. Tento způsob léčby je založen na pojetí sexu jako biologické potřeby a cílem intervence je redukce této potřeby. Kastrace (odejmutí pohlavních žláz) je chirurgický zákrok, při kterém dojde k odejmutí varlat. Kromě odnětí varlat se provádí se stejným účinkem i operace, při níž je odstraněna pouze hormonálně aktivní tkáň, přičemž kůra varlete, která pohlavní buňky ani hormony netvoří, je ponechána i s nadvarlaty a chámovody

tzv. (testikulární pulpektomie). Důsledkem kastrace je pokles hladiny testosteronu a tím i pokles sexuální apetence. Stereotaktické operace představují neurochirurgický zákrok na mozku, který vede ke změně a útlumu sexuálního puzení. Vzhledem k velkému zdravotnímu riziku se však v poslední době od těchto operací ustupuje.

V současné době je v České republice sedm psychiatrických léčeben, ve kterých jsou vybudována specializovaná oddělení pro léčbu sexuálních deviantů v ústavní formě. Vůbec první oddělení vzniklo v r.1976 v Horních Beřkovicích, následovaly léčebny v Praze – Bohnicích, Kosmonosech, Havlíčkově Brodě, Brně – Černovicích, Dobřanech a Opavě.

2.7 DÍLČÍ ZÁVĚR

Jedním z nejdůležitějších cílů medicínského zkoumání chorob a poruch je nalezení jejich jasné organické příčiny. Platí to i v oblasti sexuálních deviací. Sexuální vývoj jedince je však komplexní a zatím málo prozkoumaná oblast. Tento vývoj je ovlivňován mnoha různými faktory, včetně vrozených a environmentálních determinant. Podle toho, kterým faktorům přisuzuje ten který autor rozhodující význam, se pak samozřejmě liší i výkladové teorie sexuálních deviací.

V současnosti převládá názor, že přiznání deviace pro pachatele znamená omezení ovládacích a rozpoznávacích schopností v různém stupni. Ze soudně lékařského hlediska mohou sexuální deviace způsobit snížení ovládacích schopností pachatele. Právě proto mohou být také předmětem speciálního ochranného sexuologického léčení.

Český model léčby je specializovaný, léčba je skutečně sexuologická a tedy zaměřena na sexuální poruchu, která je považována za hlavní příčinu nestandardního sexuálního chování pacienta. Model léčby je rozpracován pro ústavní i ambulantní formu. Rovněž tak je důležitá skutečnost, že ochranná sexuologická léčba je ošetřena příslušnými legislativními kroky a její výkon je nezpochybnitelný.

3. SPECIALIZOVANÉ ODDĚLENÍ PRO PŘÍPRAVU NA SEXUOLOGICKOU LÉČBU

3.1 PODMÍNKY ZAŘAZENÍ DO SPECIALIZOVANÉHO ODDĚLENÍ

V době vniku oddělení, v roce 1998, tehdejší zákon o výkonu trestu odnětí svobody neumožňoval zahájit léčbu odsouzených ve výkonu trestu. Proto bylo oddělení koncipováno jako oddělení pro přípravu odsouzených pro jejich následnou ochrannou léčbu po ukončení výkonu trestu odnětí svobody v léčebnách. Této koncepci odpovídala i kapacita specializovaného oddělení, která byla pouze 33 míst. Tato kapacita neumožňovala, aby oddělením prošli všichni vězni, kteří měli nařízeno vedle nepodmíněného trestu odnětí svobody i sexuologické léčení, a proto byly stanoveny i určité podmínky pro jejich výběr do specializovaného oddělení. Jedná se o tři podmínky, které musel odsouzený splňovat, aby mohl být do tohoto oddělení zařazen. Je to: 1) zařazení k výkonu trestu odnětí svobody do typu věznice s ostrahou, 2) nařízené ústavní sexuologické léčení a 3) délka trestu nebo jeho zbytek, která nepřevyšuje dva roky. Kromě malé ubytovací kapacity oddělení byla dalším limitujícím faktorem i skutečnost, že Věznice v Kuřimi je profilována jako věznice s ostrahou a není tedy možné, aby zde vykonávali trest odsouzení, kteří byli soudem zařazeni k výkonu trestu odnětí svobody do jiných typů věznic. Od 1.1. 2000 platí nový zákon o výkonu trestu odnětí svobody č.169/99 Sb., na jehož základě je možné zahájit léčbu již během výkonu trestu.

Vzhledem k tomu, že kapacita oddělení byla nedostatečná a také proto, že se ukázalo, že řada odsouzených sexuálních deviantů odmítala zahájit ochrannou léčbu již ve věznici, bylo nutné najít vhodné řešení.

Na základě požadavků pracovníků kuřimské věznice a Fakultní nemocnice Brno byl zpracován investiční záměr pro přestavbu ubytovny, která proběhla v roce 2003. Rozšířením se zvýšila kapacita oddělení na 75 míst a došlo k vytvoření dvou částí oddělení. V první části oddělení s kapacitou 37 míst, jsou umístěni odsouzení, kteří chtějí spolupracovat a mají zájem se léčit, do druhé části jsou umístěni ti,

kteří se necítí být deviantní a spolupráci odmítají. Jejich postoj je ale nutné akceptovat.

K 1.8.2006 došlo k dalšímu navýšení kapacity oddělení na celkem 96 odsouzených, z toho 42 míst pro spolupracující a 54 pro nespolupracující. V současné době spolupracuje 39 odsouzených a pouze 16 nespolupracuje. Proto je jejich počet v oddělení doplněn i o ty vězně, kteří nařízenou léčbu nemají.

Musím ještě zmínit důležitou skutečnost. Obě dvě části oddělení jsou v obou směrech prostupné. To znamená, že když odsouzený, který je umístěn mezi nespolupracujícími odsouzenými, po určitém čase svým chováním, vystupováním a celkovým přístupem dokáže přesvědčit, že má o léčbu zájem, je přemístěn do oddělení spolupracujících odsouzených. Rovněž tak je možný pohyb opačným směrem. Když odsouzený, který původně měl k léčbě pozitivní náhled, změní svůj názor i bez udání důvodu, projev jeho vůle je tolerován a odsouzený je přemístěn do druhého oddělení. Ale ani tímto krokem se mu neuzavírá cesta k opětovnému návratu a po určité době a příslušných změnách se může opět vrátit.

3.2 ZACHÁZENÍ S ODSOUZENÝMI SEXUÁLNÍMI DEVIANTY

Pod pojmem zacházení s odsouzenými sexuálními devianty si člověk, který se nikdy do takového zařízení nedostal, může asi těžko něco představit. Ve vztahu k vězeňské problematice lze termín zacházení nahradit pojmy jako resocializace či převýchova.

Do roku 1989 byl ve vězeňství ČR upřednostňován systém, který byl postaven na bezvýhradném podřízení odsouzených pravidlům vězeňského řádu, který byl vynucován tvrdou disciplínou a izolací odsouzených od kontaktů s vnějším světem, bez možnosti zahájení léčby a veškeré tzv. „pedagogické“ úsilí bylo zaměřeno na střežení a dozor nad dodržováním ústavního řádu. Toto bezvýhradné dodržování řádu mělo být zárukou dosažení takových změn v chování a jednání odsouzených, které by zaručily, že se v budoucnu nedopustí trestné činnosti. Výsledek tohoto snažení byl ovšem zcela opačný.

Tento systém, místo toho, aby umožňoval odsouzeným se po propuštění zapojit do plnohodnotného občanského života, tak vedl k potlačení vlastní odpovědnosti za svoje rozhodování a chování. Jejich život byl ve všech směrech cílevědomě řízen, usměrňován a organizován dle časového rozvrhu dne. Odsouzení byli zbaveni nejen osobní svobody a pobytu na veřejnosti, ale zároveň i sebeobslužných aktivit a činností spojených mimo jiné s používáním finanční hotovosti, vlastní estetizace prostředí, přípravy stravy apod. Měli na starosti pouze dodržování vězeňského řádu a po několika letech strávených za mřížemi začali ve většině případů ztrácet schopnost starat se sami o sebe a začali pociťovat obavy z toho, co je čeká venku po propuštění. Život na svobodě je přece jenom značně odlišný. Odsouzení se po propuštění dostávali do situací, které neznali a neuměli je řešit, aniž by jim při tom někdo pomáhal nebo je vedl. Pro malou účinnost a nehumánnost tohoto systému došlo v devadesátých letech k výrazným změnám v duchu Standardních minimálních pravidel pro zacházení s vězni a Evropských vězeňských pravidel.

Proto je při výkonu trestu používán tzv. *program zacházení*, který má navíc také sledovat zachování zdraví a sebeúcty odsouzených. Pokud to doba výkonu trestu dovolí, má rozvíjet osobní smysl pro zodpovědnost a podporu takových postojů a dovedností, které odsouzeným pomohou k reintegraci po návratu do společnosti a zvýší pravděpodobnost, že tyto osoby povedou po propuštění soběstačný život v mezích platných zákonů. Jasným cílem těchto programů je, aby si odsouzení osvojili znalosti a návyky svobodně žijícího člověka.

3.3 PROGRAM ZACHÁZENÍ

Programy zacházení jsou zakotveny v zákoně o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/1999 Sb., dále je upravuje vyhláška ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody a metodický list ředitele odboru výkonu vazby a výkonu trestu Generálního ředitelství Vězeňské služby České republiky č. 2/2000.

Program zacházení je zpracován pro každého odsouzeného s délkou trestu delší než 3 měsíce během jeho pobytu v nástupním oddělení věznice. Předchází mu zjištění zdravotního stavu vězně, provedení sociální anamnézy, psychologická a pedagogická diagnostika. V úvahu se bere také délka trestu a příčiny trestné činnosti. Teprve na základě takto zjištěných skutečností a s přihlédnutím k osobnostní charakteristice, jsou odsouzenému nabídnuty alternativy programů, které jsou pro něho vhodné a pochopitelně vycházejí z možností věznice.

Jestliže si odsouzený nezvolí žádný z nabízených programů zacházení, je mu stanoven tzv. *minimální program zacházení*, jehož základ tvoří pracovní činnosti odpovídající zdravotnímu stavu odsouzeného. Problémem minimálního programu zacházení ovšem je, a to nejen v našem specializovaném oddělení, nedostatek pracovních příležitostí. Pokud odsouzený práci nemá, nedělá vlastně téměř nic.

Cílem programu zacházení ve specializovaném oddělení je přijetí odpovědnosti za spáchaný trestný čin a naplnění účelu výkonu trestu odnětí svobody. V průběhu výkonu trestu se program aktualizuje v souladu s vývojem osobnosti odsouzeného a změnami v jeho chování a jednání. Vyhodnocuje se jedenkrát za tři měsíce v obou odděleních sexuálních deviantů.

Dále se ve své práci budu věnovat spolupracujícím odsouzeným. Těm jsou v rámci programu zacházení nabídnuty různé aktivity. Hlavním obsahem programu zacházení je pracovní činnost, vzdělávání, individuální a skupinová terapie v rámci speciálně výchovných aktivit, zájmová činnost a volnočasové aktivity. Žádný odsouzený k nám ale nepřichází jako *tabula rasa*, ale je naopak dokonale vybaven

z hlediska své osobnosti, má jasně zafixované modely chování a z toho vyplývající žebříček hodnot. Proto ani sebelepší programy zacházení nemohou být všemocné. I v běžném životě lze člověka měnit velmi těžko. Věznice je navíc prostředím, které to ještě více ztěžuje. Přesto programy zacházení mají svůj smysl, i když si myslím, že výrazně způsob myšlení odsouzených nezmění.

Pracovní aktivity

Jako téměř každá věznice, tak i Věznice Kuřim se potýká s velkou nezaměstnaností odsouzených, která dosahuje téměř 60%. Rád bych ale zdůraznil, že při řešení otázky zaměstnávání sexuálních deviantů i vězňů obecně, musíme vycházet z toho, že se jedná převážně o nekvalifikované lidi. Tomu by také měla odpovídat nabídka práce. Potíž je v tom, že ne každý je ochoten zaměstnat vězně a dále také nastupují problémy se střežením. V oddělení sexuálních deviantů je řada z nich odsouzena za trestné činy, jejichž spáchání neumožňuje podle přísných bezpečnostních předpisů, aby pracovali mimo věznici a nabídka pracovních možností ve věznici je velmi omezená.

Odsouzení se zúčastňují těchto pracovních aktivit:

- SIMBA-TOYS s.r.o. - 9 odsouzených
- Fikar s.r.o. - 2 odsouzení
- Kovolit - 1 odsouzený
- Práce na údržbě věznice - 2 odsouzení

Odsouzení na pracovišti *Simba* pracují v suterénu ubytovny a kompletují dřevěné hračky. Spolupráce s touto firmou trvá již několik let, ale potíží je to, že práce v posledním období nebývá stálá, ale pouze nárazová. Stává se dost často, že odsouzení měsíc pracují a tři týdny jsou bez práce.
Na pracovišti *Fikar* odsouzení skládají čokoládové figurky do různých krabiček. Situace s množstvím práce je obdobná s firmou *Simba.* Stav se lepší pouze před vánočními a velikonočními svátky, kdy je možné zaměstnat asi 10 odsouzených.

Ve firmě *Kovolit* se povedlo zatím zaměstnat pouze jednoho odsouzeného, který měl o broušení odlitků zájem. Na údržbě věznice z našeho oddělení pracují už jenom stolař a ekolog.

Celkově lze říci, že na malé zaměstnanosti sexuální deviantů se podílí jednak malá nabídka vhodných pracovních příležitostí, ale také neochota odsouzených vykonávat práce, které nejsou pro ně finančně moc zajímavé. V neposlední řadě nabývá na významu i fakt, že ačkoliv odsouzení mají ze zákona povinnost pracovat, tak dle dalších předpisů jim tato povinnost u soukromých subjektů odpadá a i když u nich pracovat začnou, mohou kdykoliv bez udání důvodu od pracovní smlouvy odstoupit.

Speciálně výchovné aktivity

Mezi další aktivity programu zacházení patří speciálně výchovné aktivity. Na rozdíl od zájmových aktivit si je odsouzení nevolí, ale jsou jim přiděleny specialisty oddělení a účast je pro ně povinná. Smyslem těchto aktivit je především vytvoření náhledu na spáchanou vlastní trestnou činnost a přijetí odpovědnosti za spáchané činy. Dochází také k poznání trestné činnosti ostatních odsouzených, mají možnost o nich přemýšlet, vyslovovat svoje názory, řeší s ostatními svoje problémy, navzájem se sbližují.

Odsouzení se zúčastňují následujících speciálně výchovných aktivit:

- Individuální psychoterapie - 29 odsouzených
- Skupinová psychoterapie - 18 odsouzených
- Muzikoterapie - 4 odsouzení
- Pohybová terapie - 24 odsouzených
- Truhlářský kroužek – terapie - 3 odsouzení
- Ergoterapie - 14 odsouzených
- Terapeutické pohovory - 26 odsouzených

Zájmové aktivity

Ze všech aktivit, které jsou v našem specializovaném oddělení odsouzeným nabízeny, zaujímají největší místo právě zájmové aktivity. Lze říci, že alespoň jednu aktivitu má každý jednotlivec. Většinou jich ale mají několik. Tento zájem je dlouhodobý. Je ovlivněn několika faktory. Odsouzený si volí zvlášť ty, které ho nejvíce zajímají nebo ty, o kterých si myslí, že je zvládá a že v nich může dosáhnout dobrých výsledků. Jedná se především o sportovní aktivity.

Odsouzení se zúčastňují následujících zájmových aktivit:

- Kynologický kroužek - 7 odsouzených
- Myslivecký kroužek - 17 odsouzených
- Atletický kroužek - 2 odsouzení
- Kroužek kondičního cvičení - 14 odsouzených
- Poslechový kroužek - 15 odsouzených
- Poslechový kroužek folk - 4 odsouzení
- Hudební kroužek - 7 odsouzených
- Videokroužek - 10 odsouzených
- Modelářský kroužek - 8 odsouzených
- Nohejbalový kroužek - 7 odsouzených
- Kroužek stolního tenisu - 10 odsouzených
- Kroužek šipek - 6 odsouzených
- Výtvarný kroužek - 3 odsouzení

Zájmové aktivity mají v programech zacházení důležité místo, neboť jejich prostřednictvím odsouzení sexuální devianti přijímají vzorce chování, které jsou potřebné a žádoucí pro zařazení mezi běžnou populaci. V tomto případě se jedná o nápravu či resocializaci hlavně v etických a estetických oblastech.

Vzdělávací aktivity

Do vzdělávacích aktivit jsou odsouzení vybíráni zejména na základě vlastního zájmu, ale je nutno zohlednit také jejich schopnosti, doporučení specialistů a v neposlední řadě je nutno přihlédnout i k délce jejich trestu. Protože v oddělení, které mám na starosti, jsou pouze spolupracující sexuální devianti, dalo by se předpokládat, že budou mít o vzdělávací aktivity velký zájem, ale opak je pravdou. Přestože nabídka je poměrně rozsáhlá, odsouzení nabídnuté možnosti málo využívají. Výjimku tvoří pouze sebeobslužné aktivity – vaření, praní, žehlení.

Odsouzení se účastní následujících vzdělávacích aktivit:

- Kurz češtiny - 2 odsouzení
- Kurz angličtiny - 3 odsouzení
- Zeměpisný kroužek -l odsouzený
- Společenská výchova - 6 odsouzených
- Studium válečné historie - 1 odsouzený
- Přírodovědný kroužek -5 odsouzených
- Relaxační program - 3 odsouzení
- Počítačový kroužek - 5 odsouzených
- Vaření - 22 odsouzených
- Praní - 18 odsouzených
- Žehlení - 20 odsouzených

Z tohoto přehledu je na první pohled patrné, že odsouzení mají o vzdělávací aktivity opravdu malý zájem. Zjišťoval jsem, proč tomu tak je. Na moji otázku, proč nenavštěvují více vzdělávacích aktivit, nebo někteří alespoň jednu, mi většinou odpověděli, že jim to stejně v životě k ničemu nebude, že je to nebaví.

V minulém roce došlo v suterénu ubytovny odsouzených k vybudování místnosti pro sebeobslužné činnosti, která je vybavena kuchyňskou linkou, ledničkou, mikrovlnkou a potřebným kuchyňským nádobím. Je zde také vyčleněn prostor určený ke kulturnímu stolování. Dále se zde nachází automatická pračka

i žehlička s žehlícím prknem. V této multifunkční místnosti jsou provozovány kroužky praní, žehlení a vaření. O tyto kroužky je mimořádný zájem. Zaměstnanci oddělení tyto aktivity odsouzených nadstandardně podporují, neboť právě tyto zájmové kroužky připravují odsouzené sexuální devianty na nový život po propuštění a jsou pro ně maximálním přínosem. Vždyť někteří z nich se s takovým vybavením jako je automatická pračka, nebo varná konvice setkávají poprvé v životě .

.

.

3.4 PERSONÁLNÍ ZAJIŠŤĚNÍ

Na realizaci programu zacházení se sexuálními devianty se podílí svým způsobem všichni zaměstnanci věznice, byť někteří nepřímo. Hlavní úlohu při realizaci programu však má především personál specializovaného oddělení - vychovatel, speciální pedagog, psycholog, sociální pracovník a pedagog volného času.

Obsah programů zacházení, jejich legislativní úprava i metodika odpovídají standardu běžnému v západoevropských státech. Cíle, obsah a používané postupy jsou však podstatně skromnější - toto je dáno odlišnými personálními, materiálními a prostorovými možnostmi Vězeňské služby České republiky. Nejvýraznější jsou rozdíly v personální oblasti. Přestože je v mnoha věznicích v České republice počet zaměstnanců srovnatelný se západoevropskými státy, plní u nás výrazně vyšší počet pracovníků úkoly vězeňské stráže. Počet výchovných pracovníků dosahuje méně než 25% počtu, který je západoevropským standardem. Tento nepoměr dále zvyšuje skutečnost, že řadu resocializačních aktivit zabezpečují v těchto státech i mimovězeňské subjekty (Řeháček,1995).

V posledních letech se situace přece jenom lepší a je vidět snaha o zvyšování počtu výchovných pracovníků. Zásluhu na tom má také Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR, který byl od r. 1996 pověřen výcvikem a výukou těchto pracovníků. Jedná se o školské zařízení, které organizuje nástupní a výcvikové kurzy pro příslušníky a pracovníky Vězeňské služby. Výuka je zaměřena na praktický výcvik dovedností, jež jsou specifické pro práci ve věznici, ale obsahuje mimo humanitních předmětů (pedagogika, psychologie, sociologie, právo a etika) také předměty odborně zaměřené: základy sebeobrany, teorie řízení, výpočetní technika.

V současné době ve specializovaném oddělení pracují dva speciální pedagogové, sociální pracovník, jeden psycholog, tři pedagogové volného času a dva vychovatelé. K oddělení je přiřazena také jedna zdravotní sestra a do věznice dochází 1x týdně lékařky sexuologického oddělení FN U Sv. Anny v Brně s vyšetřující

laborantkou. Běžný provoz oddělení se zabezpečením bezpečnosti zaměstnanců zajišťují příslušníci Vězeňské stráže. Dá se říci, že personální obsazení je dostatečné až na pozici psychologa. Dříve zde pracovali psychologové dva, ale jedno místo bylo zrušeno, což rozhodně nebylo vhodné řešení.

Popis pracovní činnosti jednotlivých pracovníků oddělení:

Vychovatel

Nařízením generálního ředitele Vězeňské služby ČR byla zřízena funkce vychovatele odsouzených ve výkonu trestu. Vychovatel má statut pedagogického pracovníka, je podřízen vedoucímu oddělení a je metodicky veden při realizaci programu zacházení speciálním pedagogem. Prvotním úkolem vychovatele je cílevědomě působit na odsouzené s cílem zmírňovat negativní dopad výkonu trestu na každého jedince. Zabezpečovat zájmy odsouzených, osobně je znát, znát vztahy mezi nimi, mapovat průběžně situaci na ložnicích i v jednotlivých skupinách. Sám se podílí na sportovních, vzdělávacích a zájmových aktivitách v průběhu svého pracovního dne. Dohlíží na vhodnou úpravu a úklid ubytovacích prostor. Vede pravidelné záznamy o pohovorech v měsíčních intervalech do osobní karty odsouzeného a sleduje aktivitu při realizaci plnění programu zacházení. Zpracovává hodnocení dle požadavků soudů, ve kterém mimo jiné uvádí, zda je plněn program zacházení či nikoliv. Činí potřebná opatření k předcházení a včasnému odhalování násilí i jiného protiprávního jednání. Je přítomen při umísťování či přemísťování odsouzeného v rámci oddělení.

Sociální pracovník

Prvořadým úkolem sociálního pracovníka je pomoc odsouzeným při řešení jejich sociální situace. Je v neustálém kontaktu se sociálním kurátorem, který dochází do věznice a společně poskytují sociálně-právní poradenství a pomoc. Na každého odsouzeného ihned po jeho příchodu do výkonu trestu zpracovává sociální anamnézu. Spolupracuje se školskými zařízeními, úřady práce, se zařízeními ústavní a ochranné výchovy a dalšími organizacemi. Dává návrhy na přemístění a skladbu ubytování odsouzených. Sám také vede jednu aktivitu.

Pedagog volného času

Pedagog volného času má statut pedagogického pracovníka a je nedílnou součástí výchovného týmu oddělení výkonu trestu. Zajišťuje realizaci programu zacházení v oblasti pracovní, vzdělávací a zájmové. Účastní se vyhodnocování účinnosti procesu resocializace. Při své práci především využívá skupinových forem práce. Ve své funkci je přímo podřízen vedoucímu oddělení a plní další jím stanovené úkoly. Metodicky je také veden speciálním pedagogem. Práci vykonává v rozsahu nejméně poloviny stanovené týdenní pracovní doby v přímém styku s odsouzenými. Jednou čtvrtinou je garantována doba potřebná pro přípravu na přímou práci s odsouzenými. Druhá čtvrtina týdenní pracovní doby je pak vymezena na nezbytnou administrativu související s plánováním, evidencí a vyhodnocováním činností s odsouzenými a dále pak pro činnosti spojené s péčí o svěřené materiální vybavení pro realizaci aktivit.

Psycholog

Psycholog má za úkol provádět vstupní psychologické vyšetření s každým odsouzeným přijímaným na specializované oddělení a současně provádět vstupní psychologické vyšetření a psychotesty s každým žadatelem o pracovní místo ve vězeňství. Poskytuje poradenskou a psychoterapeutickou péči a pomáhá vyřešit různé typy krizových situací s odsouzenými. Psycholog se podílí na zařazování odsouzených do seznamu objektů možného napadení a možných pachatelů násilí. Vytypovává psychicky labilní odsouzené. Nedílnou součástí jsou každodenní rozhovory s odsouzenými na jejich žádost. Zajišťuje odborné vedení chodu krizového oddělení věznice pro psychicky labilní jedince. Na oddělení pro léčbu deviantů řídí komunity, vede skupinovou psychoterapii pro vybrané odsouzené a zabývá se možností nácviku relaxačních technik.

Speciální pedagog

Speciální pedagog je koordinačním a stmelujícím prvkem činnosti pracovního týmu specialistů na oddělení výkonu trestu odnětí svobody. Je řízen vedoucím oddělení výkonu trestu. Působnost speciálního pedagoga spočívá zejména v garantování důsledného naplňování všech pedagogických, mravních a etických cílů při činnosti týmu specialistů. Je odborným garantem obsahové, organizační a metodické úrovně realizace jednotlivých aktivit programu zacházení, stejně tak i skladby nabídky aktivit programu zacházení a přehledu plánovaných akcí. Předkládá vedoucímu oddělení za oblast naplňování programů návrhy na plán strategie rozvoje činnosti v závislosti na konkrétních podmínkách věznice. Zpracovává dle předloh jednotlivých specialistů návrhy na materiální, finanční a prostorové zajištění aktivit. Sestavuje program měsíčních aktivit odsouzených s časovým vymezením a jmenovitou odpovědností. Speciální pedagog vede osobně jednu aktivitu. Dále je zodpovědný za provoz knihovny, vhodný výběr videa a televize. Činí potřebná a včasná opatření k předcházení a odhalování násilí mezi odsouzenými.

3.5 PRŮBĚH PŘÍPRAVY NA LÉČBU

Jak jsem se již zmínil, specializované oddělení pro přípravu sexuálních deviantů na sexuologickou léčbu vzniklo ve Věznici Kuřim v r.1998. Přestože se jedná o relativně krátkou dobu, došlo v průběhu let ke dvěma důležitým změnám.

Ta první byla 1.1.2000, kdy začal platit nový zákon o výkonu trestu odnětí svobody a umožnil zahájit léčbu sexuálních deviantů již při výkonu trestu odnětí svobody. Do tohoto data to nebylo možné a celý proces fungoval pouze jako příprava.

Druhá změna nastala počátkem r.2006, kdy začaly pro změnu sílit hlasy části odborné veřejnosti v tom smyslu, že věznice nemá status zdravotnického zařízení a nemůže jeho činnost nijak suplovat. Především je ale rozdíl v tom, že v léčebně je možné a žádoucí dlouhodobě pozorovat počínání pacientů při kratších i delších vycházkách, které mohou být i několikadenní a mohou se pravidelně opakovat. Lze potom sledovat, jak se vyrovnají s faktem, že jim bylo umožněno být několik hodin či dní mimo léčebnu sami bez dozoru. Jejich přístup k relativní svobodě lze následně poměrně dobře vyhodnotit, jak ve zkoušce obstáli. Naproti tomu věznice takové možnosti a v takovém rozsahu zatím nemá. Domnívám se ale, že by nebylo špatné zamyslet se nad legislativní úpravou, která by v těchto případech upřednostnila přípravný proces na léčbu před výkonem trestu odnětí svobody a umožnila by podobný systém prověřování deviantů ve věznici jako v léčebnách.

Ačkoliv tedy stále platí výše uvedený zákon a rovněž tak je platné znění trestního řádu § 351 odst. 1, umožňující vykonat ochranné léčení během výkonu trestu odnětí svobody, v současné době specializované oddělení nezajišťuje léčbu, ale znovu pouze odsouzené sexuální devianty připravuje a motivuje pro následnou sexuologickou léčbu v léčebně po ukončení jejich trestu.

Specializované oddělení tvoří samostatný celek prostorů, kterými jsou prostory pro ubytování, kulturní místnost, místnost pro sebeobslužné aktivity, terapeutické místnosti, učebna, dílny, pracoviště a lékařská ordinace. Odsouzení

v tomto oddělení při vykonávání jakékoliv činnosti mimo prostory oddělení mají zajištěnou takovou bezpečnost, že nedochází ke konfliktům mezi sexuálními devianty a ostatními odsouzenými. Vzhledem k trestným činům, za které byli sexuální devianti odsouzeni, patří tito odsouzení ve vězeňské subkultuře k těm nejméně oblíbeným. V minulosti se často stávalo, že byli ostatními odsouzenými psychicky a fyzicky týráni. Založením specializovaného oddělení a soustředěním sexuálních deviantů do jednoho centra, se těmto jevům podařilo téměř zabránit. V rámci vlastního oddělení mají volný pohyb, pokud se účastní vyšetření u lékaře, odběru stravy, vycházek, sportovních, zájmových či jiných akcí, jsou pod přímým dohledem příslušníka nebo občanského pracovníka.

Výchozím odborným podkladem pro zahájení přípravy na léčbu je znalecký posudek, ve kterém znalci - psychiatr a sexuolog - konstatují přítomnost sexuální deviace a zdůvodňují nutnost jimi navrhované ústavní léčby. V oddělení je uplatňována komplexní terapie - kombinovaná farmakoterapie a psychoterapie, které se vzájemně doplňují. V terapeutickém týmu zajišťuje léčebnou složku lékař-sexuolog, který po nástupu odsouzeného realizuje veškerá odborná speciální vyšetření včetně vyšetření na *phaloplethysmografu* (přístroj se nachází přímo ve specializovaném oddělení věznice). Poté je individuálně, dle potřeby, zahájena farmakologická léčba. Tuto léčbu zajišťují lékařky z Fakultní nemocnice U Svaté Anny v Brně, na základě smlouvy mezi věznicí a fakultní nemocnicí. Odsouzený je informován o průběhu léčby, je obeznámen s podstatou své sexuální deviace i s účinky aplikovaných farmak. Sexuolog ordinuje pravidelně jedenkrát týdně společně se zdravotní sestrou a za přítomnosti psychoterapeutů.

Základem přípravy sexuálních deviantů na sexuologickou léčbu je terapeutické ovlivňování jedince, které je zaměřeno na změnu postojů a způsobů jednání a chování. Je třeba uvolnit napětí, které vzniká celoživotním pocitem odlišnosti, výjimečnosti, osamělosti a vytváří obranné mechanismy, které má terapie překonat. Psychoterapeutická složka vychází z komunitního systému. V podmínkách výkonu trestu se jedná o systém režimový. Jeho součástí je dodržování všech povinností odsouzených. Důraz je kladen na aktivitu a osobní odpovědnost. Terapeutické postupy podporují posílení motivace k přípravě a následné léčbě,

k vytvoření, udržení a zpevnění terapeutického vztahu a v neposlední řadě i k posilování volních a kontrolních mechanismů.

Odsouzení jsou vedeni k převzetí plné odpovědnosti za své sexuální chování, učí se převést pocit studu za toto chování na pocity viny. Je u nich podporována schopnost racionální kontroly sexuálního chování, včetně vědomé změny vnějších podmínek, které delikventní chování navozují. Např. pedofilní deviant by si měl zafixovat, že se má záměrně vyhýbat práci s dětmi.

Důležité je také při terapiích zlepšovat partnerskou, případně jinou sociálně přípustnou sexualitu, naučit je sociálně akceptovatelnému chování. Je žádoucí také korigovat rodičovský model sexuálních deviantů. Často totiž pocházejí z těžce narušených rodin, vychováváni bez otce, nebo otcem alkoholikem, otcem málo imponujícím či jinak dysfunkčním. Odsouzení jsou také seznamováni v tzv. zdravovědných skupinách se základy obecné hygieny sexuálního života, získávají informace o problematice sexuálních deviací a specifice sexuálního chování jednotlivých diagnostických skupin. Neméně důležitá je individuální psychologická péče a poradenství.

Pravidelně l x týdně probíhá komunita všech odsouzených s terapeutickým týmem. Účast na komunitě je povinná, obě strany mají možnost okamžitě a veřejně řešit záležitosti celého kolektivu. Další povinnou aktivitou je práce v psychoterapeutických skupinách, která využívá k léčebným účelům dynamiku vztahů mezi členy skupiny, které řídí a usměrňuje terapeut. Nespornou výhodou těchto skupin je, že odsouzení mohou o všem hovořit otevřeně, mohou vyjadřovat své názory, postoje, pocity i takové, za které se člověk obvykle stydí. Každý z nich má ale právo odmítnout odpověď na některou otázku. Ve skupinách se učí dodržovat základní pravidla společenského chování, neskákat nikomu do řeči, nikoho ze skupiny nezesměšňovat. Každý mluví za sebe a má právo na svůj názor a jeho obhajobu a každý má také právo kritizovat druhého za jeho chování či postoj. V jednotlivých psychoterapeutických skupinách se také učí tomu, aby mimo svoji skupinu nehovořili o skupinových tématech a jejich řešeních, aby nevyzrazovali soukromá sdělení členů skupiny a jejich intimní výpovědi. Každodenním kontaktem s ostatními členy skupiny mezi nimi vzniká pocit sounáležitosti, koriguje se pocit

výjimečnosti a osamění. Postupně zaniká ostych a obava o svých problémech hovořit a začínají pociťovat úlevu, že se svým údělem nejsou sami.

Odsouzení si povinně vedou deníky, kam zaznamenávají důležité, zejména emočně významné postřehy z pobytu ve specializovaném oddělení, ale také v nich rozebírají svoji trestnou minulost a jak by se s ní chtěli vypořádat. Popisují svoje vztahy k těm, které poškodili svým trestným činem, zamýšlí se nad vlastní deviací, vytváří si názor sami na sebe, jak sami sebe vidí a jak by se chtěli vidět. Ve svých denících formulují svoje úvahy o svém dalším životě, nastiňují, jak vidí svoji budoucnost po propuštění. Zamýšlí se sami nad sebou, nad svými postoji, názory, nad svými špatnými i dobrými vlastnostmi, jak se vyvíjí jejich náhled nejen na vlastní deviaci, ale i na jejich proměnu. Ve svých denících popisují i vztahy k ostatním odsouzeným, co je trápí nebo co je naopak těší. S obsahem jejich záznamů se může seznámit pouze psycholog a sexuolog.

Součástí režimové léčby jsou i aktivity vyplývající z přijatého programu zacházení odsouzených. Ať už se jedná o vzdělávací či zájmové aktivity nebo speciálně výchovné a pracovní aktivity. Zvláště pohybová terapie vedená speciálním pedagogem a některé techniky ergoterapie řízené pedagogem volného času vedou k odbourávání napětí, učí smyslu pro povinnost a dodržování stanovených pravidel, posilují sebevědomí.

Dalším nezanedbatelným prvkem k ovlivňování odsouzených je vytváření vhodných pracovních návyků tím, že je jim umožněno pracovní zařazení (viz. kapitola 3.3 Program zacházení). Velkou výhodou se potom stává skutečnost, že odsouzený, který je ve výkonu trestu pracovně zařazen, má po nástupu do léčebny nárok na nemocenské dávky. Pro mnohé je proto získání práce důležitým hnacím motorem. Je nutno ale připustit, že některé odsouzené ani tento pozitivní fakt nedokáže ovlivnit a práci nevyhledávají. Ti, kteří nejsou pracovně zařazeni se v rámci pracovní terapie podílí na estetizaci ubytovny, na práci pro potřeby věznice, zejména na opravách a údržbě vězeňského prádla apod. Seznamují se s různými výtvarnými technikami (kreslení, malování, malování na sklo, modelování, výroba a tisk linorytů), lepení modelů aut, letadel, lodí, drhání, výroba ozdob zaměřená

k vánočním a velikonočním svátkům, výroba hraček pro děti apod. Odsouzení též mohou využívat relaxační cvičení, autogenní trénink a muzikoterapii.

Neméně důležitým faktorem pro úspěšné ovlivňování odsouzeného je spolupráce s jeho rodinou či dalšími příbuznými. Kontakt s rodinnými příslušníky probíhá jak písemně, tak formou návštěv. U návštěvy jsou často přítomni psycholog nebo sexuolog, kteří s rodinou naváží bezprostřední kontakt, poskytnou jí informace o odsouzeném, o vývoji jeho náhledu na spáchanou trestnou činnost. Dosavadní zkušenosti potvrzují užitečnost této spolupráce pro hlubší poznání rodinného zázemí a rodinné kultury. Je to důležité zejména pro překonání komunikačních bloků o sexuálních problémech a pro korekci často nereálných postojů partnerek vůči deviantnímu chování jejich partnerů.

Dalším přínosem pro odsouzené sexuální devianty je spolupráce s nestátními organizacemi. Ve Věznici Kuřim působí od roku 1999 sdružení Podané ruce, které v rámci poradny drogové prevence poskytuje poradensko - terapeutickou a sociální pomoc pro odsouzené, kteří měli zkušenosti s drogou a mají zájem o tomto problému vědět více. Dále je ve věznici provozována duchovenská péče zástupci různých církví. Legislativní základ pro spolupráci věznice s církvemi a náboženskými společnostmi je dán zákonem o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností. Bohužel ne každý duchovní je schopen a ochoten duchovní službu ve věznici konat a ne každý má také potřebné osobnostní předpoklady. V důsledku toho se stává, že někteří poskytují duchovní službu zřídka a jen na vyžádání vězně. Často se také stává, že odsouzení navštěvují duchovní službu pouze ze zištných důvodů.

Problémem ale zůstávají, a to nejen v našem oddělení, negativní vlivy prostředí věznice, zejména ty, které vycházejí ze společenství odsouzených. Jedná se o působení „vězeňské subkultury“, t.j. neformálních skupin odsouzených v přípravném procesu a jejich následného negativního ovlivňování. Snahou všech zaměstnanců je tyto vlivy co nejvíce eliminovat.

Smyslem komplexního zacházení se sexuálními devianty je, aby se jejich režim ve věznici co nejvíce přiblížil režimu v léčebnách. Jejich snahou by tedy mělo

být maximální zapojení do všech činností, tak jak jsou jim předkládány, aby po jejich zvládnutí byl přechod do léčebny co nejplynulejší a oni mohli co nejlépe pokračovat v ústavní léčbě.

Během pobytu odsouzeného ve specializovaném oddělení jsou příslušnému okresnímu soudu na jeho dožádání sdělovány údaje o průběhu přípravy na léčbu a dosavadních výsledcích. Před propuštěním je na odsouzeného vypracována tzv. propouštěcí zpráva, která velmi podrobně zachycuje průběh přípravy a informuje o všech důležitých hodnotách a výsledcích. Tato dokumentace je odeslána ambulantnímu lékaři, pokud má odsouzený po výkonu trestu odnětí svobody nařízenu ambulantní léčbu, nebo odchází s odsouzeným do léčebny, ve které nastupuje léčení.

V případech, kdy odsouzený dokázal ve specializovaném oddělení věznice úspěšně spolupracovat, odrazí se jeho dlouhodobý zájem v tom, že na základě této zprávy se na něho dále nahlíží jako na člověka, který již určité pokroky ve své léčbě udělal. Jeho následný pobyt v léčebně, kterou má soudem určenu k sexuologické léčbě po výkonu trestu odnětí svobody, se tak může výrazně zkrátit.

3.6 POSOUZENÍ EFEKTIVITY LÉČEBNÉHO PŮSOBENÍ

K posouzení efektivity léčebného působení v přípravném procesu specializovaného oddělení, jsem vycházel z výsledků hodnocení účinnosti léčby v psychiatrických léčebnách a v sexuologických ambulancích sexuologickým oddělením Fakultní nemocnice U Sv. Anny v Brně, pod vedením MUDr. Hajnové. Jednalo se o hodnocení, které posuzovalo daný stav do konce r. 2004, tedy po sedmi letech trvání specializovaného oddělení. Další hodnocení bude prováděno až v r.2008, tzn. po deseti letech existence oddělení. Od založení oddělení v r. 1998 do konce r.2004 prošlo oddělením 98 sexuálních deviantů.

Diagnostické rozložení souboru odsouzených zobrazuje následující graf:

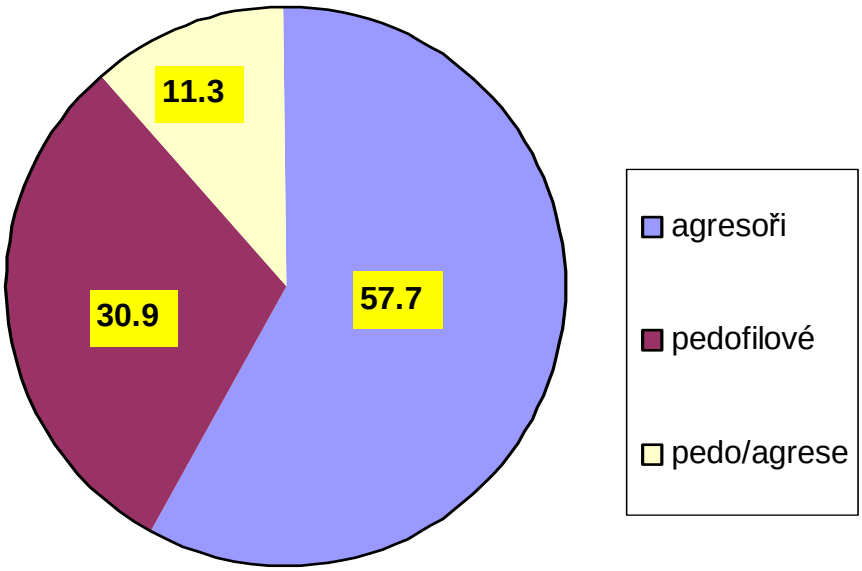

Obr 1. *Diagnostické rozložení souboru odsouzených.*

Z hodnocení vyplynulo, že 80 odsouzených po vypršení trestu nastoupilo hospitalizaci v předem určené léčebně k výkonu ochranné léčby ústavní a 16 nastoupilo ambulantní sexuologickou ochrannou léčbu u spádového sexuologa, nebo psychiatra. Jeden odsouzený zemřel během výkonu trestu, jeden odsouzený byl vyhoštěn po výkonu trestu na Slovensko.

Mimo trest byla nařízena OL sexuologická v ústavní formě 92 odsouzeným, v ambulantní formě 4 odsouzeným. Z počtu 98 odsouzených pouze 12 dosáhlo během výkonu trestu přeměny ústavní ochranné léčby na léčbu ambulantní. Dva odsouzení údajně nebyli přijati do psychiatrické léčebny i když je eskorta podle záznamu do příslušné léčebny odvážela. Jednalo se o PL Bohnice a PL Horní Beřkovice. U těchto dvou se nepodařilo získat jakékoli informace o jejich umístění či pobytu.

Podle statistiky v ambulanci dobře spolupracovalo 40 propuštěných tj. 32,9%, úřední rozhodnutí mařilo 7 propuštěných tj. 6,9%. Z toho jeden nespolupracoval při OL ústavní, jelikož z léčebny neustále utíkal. Recidivy z uváděných propuštěných se sexuálně motivovaného činu dopustili 3, to je 2,9%. Ve výkonu trestu pobývalo 5 odsouzených, tedy 2 propuštění ze souboru byli opět odsouzeni za jiný než sexuálně motivovaný trestný čin. V OL ústavní nadále pobývalo 22 propuštěných, tj. 21,6%. Pět mužů již dosáhlo zrušení ochranné léčby sexuologické. O 18 propuštěných se nepodařilo získat žádné informace tj. 17,6%, z toho 9 bylo propuštěných přímo do OL ambulantní.

Následující graf ukazuje stav terapie ke konci r.2004 :

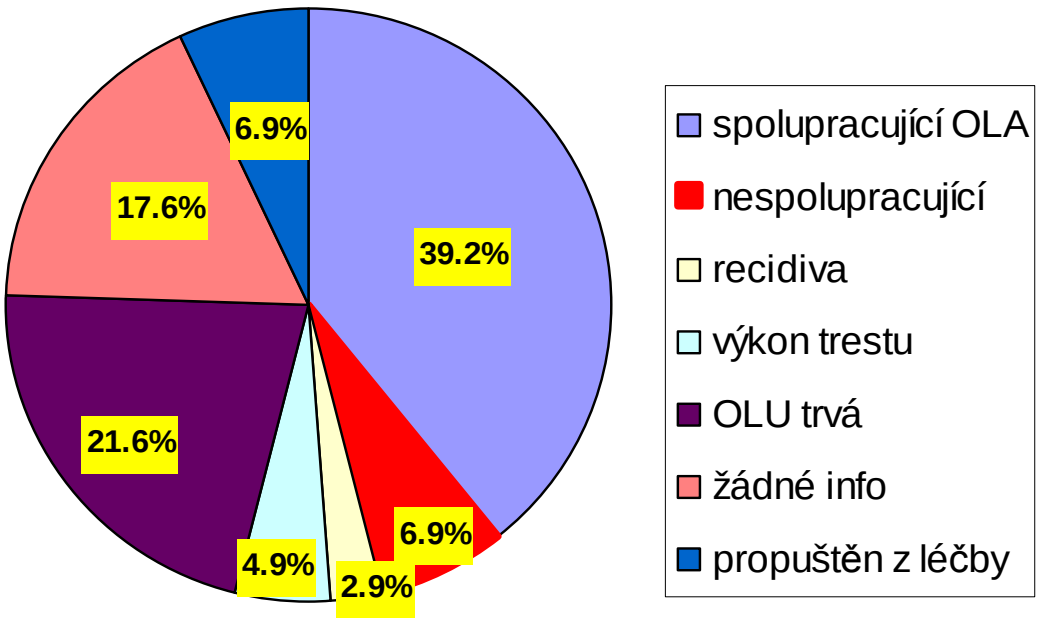

Obr 2. *Stav terapie v r.2004.*

Přestože hodnocení, které zjišťovalo účinnost a efektivitu léčby v návaznosti na přípravu na léčbu, započatou již v podmínkách specializovaného oddělení věznice, proběhlo po relativně krátké době sedmi let, mělo velký význam. Jednoznačně prokázalo, že odsouzení, kteří prošli specializovaným oddělením a následně dokončili sexuologickou léčbu v léčebnách, recidivují výrazně méně, nežli odsouzení, kteří vykonali běžný trest odnětí svobody a léčbu zahájili a vykonali jen v civilních léčebnách.

Lze tedy konstatovat, že kombinace léčebného působení v průběhu výkonu trestu a návazně v léčebnách je mnohem efektivnější nejen terapeuticky, ale také ekonomicky.

Do konce září 2006 prošlo specializovaným oddělením v Kuřimi dalších téměř sto sexuálních deviantů a dílčí poznatky ukazují, že jejich recidiva po propuštění a následné léčbě v léčebně i nadále osciluje kolem hodnoty 3%. S takovým výsledkem se zatím nemůže pochlubit žádné podobné zařízení.

3.7 DÍLČÍ ZÁVĚR

Výkon trestu odnětí svobody je poslední článek v rámci trestního řízení. Vězeňství je nuceno se potýkat s problémy, které nezavinilo a které nemůže ovlivnit. Za poslední léta prošlo zásadními koncepčními, organizačními i personálními změnami. Hlavně mám na mysli možnosti realizace nejrůznějších strategií zacházení, na kterých se podílejí specialisté týmu - speciální pedagog, sociální pracovník, psycholog a vychovatel.

Úsilí každého z těchto pracovníků, ale i příslušníků a dalších zaměstnanců ve věznici vede k zajištění takových podmínek, aby nedocházelo k ponižování lidské důstojnosti a aby se vězeňský život co nejvíce podobal civilnímu životu. Je velká snaha minimalizovat negativní účinky věznění. Vězňům je tedy nutné poskytovat příležitosti k rozvoji jejich schopností a dovedností, které zlepší jejich vyhlídky na úspěšnou reintegraci do společnosti. Nutné je také podpořit sociální vazby s rodinou, příbuznými a celou vnější společností.

Zřízení specializovaného oddělení, které připravuje odsouzené sexuální devianty na následnou ochrannou sexuologickou léčbu je jenom prvním krokem na dlouhé cestě, kterou tito lidé musí urazit ke svému cíli – úplnému nebo alespoň částečně zlepšenému zdravotnímu stavu a následnému plnohodnotnému návratu do společnosti, která jim tuto cestu umožnila.

ZÁVĚR

Po uplynutí osmi let trvání specializovaného oddělení lze konstatovat, že práce se sexuálními devianty má svůj smysl a význam. Každodenní činnost všech zaměstnanců věznice, ať už se jedná o specialisty, řadové zaměstnance nebo příslušníky ve stejnokroji, vede k tomu, aby odsouzení byli co nejlépe připraveni na nový život. Je snahou všech zmírnit co nejvíce dopad záporných vlivů vězení.

Vězeňské službě se podařilo do svých hlavních úkolů v r. 2003 prosadit rozšíření specializovaného oddělení pro odsouzené sexuální devianty. Tím došlo nejen ke zvýšení požadované kapacity oddělení, ale především k tomu, že bylo možné od sebe oddělit odsouzené, kteří mají na zlepšení svého zdravotního stavu zájem od těch odsouzených, kteří tento zájem nejen nemají, ale jsou schopni svým negativním postojem strhávat ty, kteří spolupracují. Je tak možné dobře diferencovat spolupracují od nespolupracujících deviantů.

Odsouzení, kteří mají po výkonu trestu odnětí svobody nařízeno pouze ambulantní ochranné léčení, odchází přímo do civilního života a nadále spolupracují s ambulantními sexuology. Odsouzení, kteří mají nařízenu ústavní léčbu, jsou v den ukončení trestu eskortováni přímo do soudem určené léčebny. Velkou výhodou je to, že do léčebny nenastupují jako *nepopsaný list*, ale jako lidé, kteří jsou již v určitém stupni léčení. Tím se jejich pobyt v léčebně může přiměřeně zkrátit v řádu měsíců, případně i let, což samozřejmě přináší ekonomické úspory celé společnosti.

Cílem mé práce bylo poukázat na problematiku sexuálně motivovaných trestných činů. Zejména pak na výkon trestu sexuálních deviantů, na možnosti, které jsou jim ve specializovaném oddělení nabízeny a také na důležitou práci specialistů, kteří s nimi pracují od počátku trestu až do jeho ukončení.

Do oddělení, které jediné v České republice zajišťuje přípravu odsouzených sexuálních deviantů na ochrannou sexuologickou léčbu již při výkonu trestu odnětí svobody, přichází jedinci, kteří ve společnosti nedokázali zaujmout normální heterosexuální koitální roli. Jejich vadný psychosexuální vývoj od útlého dětství byl v řadě případů zatížen špatnou rodinnou konstelací a interakcí, což se odrazilo i v nesexuální oblasti v meziosobních vztazích i hodnotové orientaci. Přesto, nebo snad právě proto, je společnost vyloučila ze svého středu a izolovala.

Je proto dobře, že toto specializované oddělení funguje. Výsledky práce jednoznačně prokázaly účinnost i další životaschopnost tohoto ojedinělého projektu, který pomáhá k návratu úzké skupiny lidí do plnohodnotného života. Ukazuje cestu, kterou je dobré jít, aby společnost opět přijala své ztracené členy.

RESUMÉ

Ve své práci jsem si kladl za cíl ukázat možnosti práce s odsouzenými sexuálními devianty, kteří mají příležitost připravovat se na ústavní ochrannou sexuologickou léčbu již při výkonu trestu odnětí svobody. Této skupině jsem se věnoval záměrně, neboť dle mého názoru má tato práce pozitivní dopad pro celou naši společnost.

V prvních dvou částech práce jsem přiblížil obecně trest odnětí svobody, jeho účel, funkce a diferenciaci. Dále jsem vysvětlil normalitu sexuálního chování, pohled na ni, zabýval jsem se sexuálními deviacemi i trestní odpovědností pachatelů sexuálně motivovaných trestných činů.

Ve třetí části jsem ukázal problematiku a složitost vlastní práce s odsouzenými sexuálními devianty. Věnoval jsem se nejen programům zacházení a všem aktivitám z nich vyplývajících, ale také důležité práci specialistů. Na závěr jsem vypodobnil vlastní průběh přípravy na léčbu.

Na základě výsledků hodnocení účinnosti léčby v psychiatrických léčebnách a ambulancích provedeného v r.2004, jsem doložil, že léčba sexuálních deviantů, kteří prošli specializovaným oddělením, je mnohem úspěšnější, než u těch, kteří přípravným procesem v oddělení neprošli.

ANOTACE

Bakalářská práce vystihuje problematiku specializovaného oddělení pro sexuální devianty, které je jediné v českých věznicích. Jsou zde umístěni odsouzení, kterým soud uložil po vykonání trestu odnětí svobody ústavní sexuologickou léčbu. Práce se zabývá nejen základními principy trestu odnětí svobody, ale také sexualitou a normalitou sexuálního chování. Vysvětluje jednotlivé sexuální deviace a všímá si sexuálních delikventů i jejich trestní odpovědnosti. Věnuje se důležité práci všech pracovníků specializovaného oddělení při ovlivňování postojů odsouzených k jejich vlastní deviaci, trestné činnosti i jejich budoucímu životu. V závěru je posouzena efektivita léčebného působení na odsouzené, kteří prošli v uplynulých letech přípravným procesem ve specializovaném oddělení.

Klíčová slova: Výkon trestu odnětí svobody, specializované oddělení, program zacházení, sexualita, sexuální deviace.

ANNOTATION

Thesis is focused of problems on specialized detachment for sexual deviationists, which is only one in the Czech prison network. There are accommodate prisoners, which have been ordered by court to institutional sexual care after the end of their punishment. The thesis is talking not only basic principles of punishment but sexualitz and normalitz of sexual behaviour too. The thesis is explaining individual sexual deviations and taking notice of sexual deliquents and their criminal responsibility. The thesis is paying attention to important work of all staff in this detachment and influence of prisoners attitude to their own sexual deviation, criminal activities and future life. In conclusion is judgeing the impact of successfulness of curing for prisoners, which had gone through preliminary process in specialized detachment at last years.

Keywords: Execution of sentence confinement, specialized detachment, program of treating, sexuality, sexual deviation.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. BRICHCÍN, S. *Sexuální delikventi.* Praha: Psychiatrické centrum, 1996.
2. MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence.* Praha:Portál, 1998.
3. MEZNÍK, J. a kol. *Základy penologie*. Brno: MU,1995.
4. MÜHLPACHR, P. *Sociální patologie.* Brno: MU, 2001. ISBN 80-210-2511-5
5. MÜHLPACHR, P. *Problémy současné společnosti.* Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2004.
6. RABOCH, J. *Očima sexuologa.* Praha: Avicenum, zdravotnické nakladatelství, 1977.
7. SMOLÍK, P. *Duševní a behaviorální poruchy.* Praha: Maxdorf, 1996. ISBN 80-8500-33-0.
8. WEISS, P. *Sexuální deviace.* 1. vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-634-9
9. ZVĚŘINA, J. *Sexuální chování v ČR.*. Praha: Portál, 2001.
10. NOVOTNÁ, M. *Podmínky léčby sexuálních deviací v českém vězeňství a katamnestické zhodnocení její efektivity.* Bakalářská práce. Brno, 2005.
11. Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon.
12. Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád.
13. Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody.
14. Vyhláška č. 345/1999 Sb., řád výkonu trestu odnětí svobody.
15. Časopisy České vězeňství.
16. Nařízení ředitelky Věznice Kuřim č.4/2005, kterým se vydává vnitřní řád specializovaného oddělení
17. Vnitřní řád věznice, Aprobace č.j. 168/13/2006-50/308